

ԱՄՍԱԳԻՐ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻԻ 14

1865

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

Կ Ե Ն Ս ԱՅՐ Ր ՈՒ Թ Ի Ի Ն

Տ. Տ. Պ Օ Ղ Ո Ս Ի

ԱՌԱՔԵԼԱՇՆՈՐՀ ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՆՈՐՈՒ ՀԻՄՆԱԴՐԻ ԶԱՐԻԱՓԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՂԱՆԱՅ ԱՐՄԱՇՈՒ

ԵՒ ԲԱԶՄԵՐԱԽՏ ԱՌԱԶՆՈՐԴԻ ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՀ ՔԱՂԱՔԱՑ

Պ Ր ՈՒ Ս Ա Յ Ի Ե Ի Ն Ի Կ Ո Մ Ի Դ Ե Ա Յ

Արդարութիւն մշտնջենաւոր
և եւ անմահ է՝ իմաստ:

Թէոր մասնաւորաց առ մասնաւորս
եղած բարեքը շնորհակալութեան ար-
ժանի է, որչափ առաւել ապա սյն բա-
րեւարութիւնը որ ընդհանուր հասա-

լրակութեան օգտին նուիրուած է: Եթէ
մասնաւորապէս երախտող խոտութեան
պարտուց զանցառութիւնը տմարդու-
թիւն և յանցանք է, որչափ աւելի դա-

տապարտելի են անոնք՝ որ ընդհանուր բարերարաց ասանկ նուիրական պարտք մը վճարելու մասին անփոյթ կմնան :

Արդ՝ ինչպէս ընդհանուր մարդկութիւնը , այսպէս ալ մեր վիճակայինք , և մանաւանդ մեր միաբանութիւնը իւր պարտուց դէմ գործած կըլլայ , եթէ մուռանայ , չյիշէ , չքարոզէ , չհրատարակէ այն հոգեւոր և մարմնաւոր բարիքները՝ զոր **Ս. Վ.** անցցս նորոգ հիմնադիր **Տէր Պօղոս Սրբազան Արք. Եպիսկոպոսը** մատակարարեց վիճակիս՝ և հետեւաբար ընդհանուր **Ազգին** : **Վ.** ասն զի ոչ միայն հոգեւոր կենաց՝ առ որ'ի պաշտօնէ նուիրեալ էր , այլ և ըստ մարմնոյ մտաւոր յառաջադիմութեան ալ անձամբ սատարիչ և քաջալեր ներկայանալով , ազգային լուսաւորութեան առաջին կարգի հիմնադրաց մէկն ըլլալուն ստուգագէտ և ակնատես անձինք հաստատութեամբ կ'ըլլայեն :

Երախտագիտութեան պարտուց վճարում մը կհամարիմք այո՛ , օրագրոյս միջոցաւ **Երանելոյս** կենսագրութիւնն հրատարակել , բայց երանի թէ **Անոր** զանազան բարեմասնութիւնները պարտուպատշաճ հանդամանօք ստորապրել յաջողելով , կարող ըլլայինք նոցին ցանկալի յիշատակն ընթերցողաց լուսաւոր մը տաց մէջ արթնցնել :

Այո՛ , արժանայիշատակ **Հայրապետիս** հոգեկան և մարմնական ձիրքերը շատ և բազմադիմի են . և զանոնք մի ըստ միոջէ նկարագրել մեր կարողութենէն վեր նկատելով՝ միայն անոր դըլխաւոր կատարելութեանց և երկնահրաւեր կոչման համեմատ հաւատարմութեամբ և կատարեալ եռանդեամբ ծառայելուն վրայ խօսիլը բաւական է : Բայց առ ըստ կարգի խօսքերնիս յառաջ տանելու , արժան է՝ որ ի սկզբան զարմին և հայրենեաց վրայով համառօտ

յիշատակութեամբ անցնիմք , և յետոյ այնոր բուն առաքինական գործքերը ներկայացնեմք :

Ա.

Երանելի Հայրս մեր ծնաւ յամին իրր 1731 , **Արարացւոյ** հռչակաւոր քաղաքին մօտն եղող **Տէրէվանք** գիւղէն մեծազգի եւ **Աստուածասէր** զարմէ , որ **Ղարախոջեան** կրտսէր , եւ իր մատաղ հասակին անոնց խնամքովն արթնուն հսկողութեամբ եւ բարի օրինակաւ **Աստուծոյ** երկիւղին մէջ կրթուելով , եւ կրօնական գիտելեաց բաւական հըմտութիւն ստանալով՝ օր քան զօր եռանդուն փափաք մը կ'յլանար սրտին մէջ վանական կենաց , եւ այնչափ կաճէր այս փափաքը՝ որչափ մօտն եղող **Ս. Արարապետի** վանաց երբեմն ուխտ երթալու առիթ կուեննար : **Այնպէս** որ՝ եթէ հասակը ներէր , եթէ ծնողք հըրաման տային , զուցէ 'ի տղայութեան կնուիրէր **Աստուծոյ** իւր անձնընծայ զոհը : Սակայն գիտէր թէ հնազանդիլ պէտք է ծնողաց , գիտէր թէ առանց անոնց հաճութեան եւ հրամանին ինքնուկամ այսպիսի ծանրակշիւ բանի մը ձեռնարկել յանդգնութիւն է , ուստի սիրով եւ յօժարութեամբ անտալով աւանդ հրամանին , պատանեկութեան տարիքն սուհւտուրի պարապեցաւ . եւ նոյն պատճառաւ **Ա. Պօլիս** գալով աւտղծք վաճառելու ձեռք զարկաւ : Հոն եկած ատեն՝ արդէն երկտասարդ կատարեալ եւ կարող իւր ապագայ վիճակն անձամբ որոշելու , ուրացաւ մարմնաւոր մեծութիւնն , արհամարհեց աշխարհական ճոխութիւն , ունայնութիւն համարեցաւ այն ամեն փառք , պատիւ եւ մարմնական անդորրութիւն , զոր աշխարհ իրեն կխոստանար : Թողուց մէկդի ըջաւ բոլոր հայրենի ժառանգու

թիւն, եւ ինչ որ իր հանձարովն եւ անձին բրնձաթոր աշխատութեամբ վաստակեր էր: Մէկ խօսքով՝ թողուց երկրաւոր փափկութեան ընդարձակ ճանապարհն, ու երկնաւոր կոչման և կենսահրաւէր ձայնն հետեւելով բնորեց զնեղ գոռն՝ որ ՚ի կեանս կառաջնորդէր:

Բայց այս ճանապարհն՝ որչափ որ ուղիղ, որչափ որ ապահով էր, այնչափ եւ այնպիսի խոչընդոտներով եւ դժուարալոյծ արգելքներով էր, որ իրեն պէս անփորձ ուղեւորի մը սիրաւ կրնային վհատեցունել: Կրնային իբրեւ անգնայի եւ ելք չունեցող ճանապարհէ մը յետս կանցունել: Կարօտ էր ուրեմն վարժառայնորդի մը, փորձառու եւ զգուշաւոր ուղեցուցի մը: Այլ զո՞վ գտնէ, ուստի՞ ճարէ այն ճարտար անձն, որուն պէտքն ինքն ալ կողայր համբալի երբ տաարդը: Աստուծոյ կգլմէ՝ փրկչին կպաղատի: անոր կյանքնէ այն հոգը, որպէս զի ինքն ընտրէ, ինքն յայտնէ իրեն այն ընտրելի անձը, որ հետեւելիք փշալից եւ դժուարին ճամբուն մէջ իրեն առաջնորդէ:

Լսեց Տէրն իր պաղատանաց, ընդունեց անոր արժանաւոր հայցուածքը, և իբր մատամբ ցցուց անոր զանատիւտն յընթացս կրօնական կատարելութեան՝ զգովելին և զանդուգականն ՚ի բարոյական առաքինութիւնս՝ զՋաքարիա վարդապետն, որ այն ժամանակին Պօլոյ պատրիարքական աթոռը վերաբաղմելով Ազգին հոգեւոր և քաղաքական կառավարութեան մէջ իւր ընտիր ընտիր ձիրքերովն ու կատարելութիւններովն ազգայնոց և օտարաց պատկառելի եղած էր: Այս պատուական և ընտրեալ Անձը կրնար ըլլալ մի միայն՝ Ս, Էջմիածնի միաբան, և նոյն Մայր Աթոռոյ վաստակաւ որ նոյն իրակ Տ. Զաքարիոս

Պատրիարքն Կաղզուանցի, որ մասնաւոր անուամբ « Ազգասէր » կրտսէր: Ահա այսպիսի վկայեալ Անձի մը աշակերտութեան վիճակեցաւ երանելին, անոր հոգեշահ խրատներովը մանաւանդ օրէնքովը ներակրթեցաւ կրօնական կատարելութեան մէջ: Այլ ժամանակն էր տեսանել զՊօղոս՝ ոչ իբր մարմնաւոր ոք մարմնաւորաց կենակից, այլ գրեթէ իսպառ հոգիացեալ, հանապազօր ՚ի մըշտամուռն աղօթս ընդ Աստուծոյ լինել խօսակից: Զարմանալի էր նաեւ այն փափաքն՝ որով Ազգային Պատրիարքարանի ծանր եւ բազմազաւ ծառայութեան մէջ ժամանակ կգտնէր գրադիտական աշխատութեանց մտադիր պարապելու: ասով բաւականէն աւելի հմտութիւն ըստանալով Աստուածային սուրբ գրոց, եւ եկեղեցական կանոնաց, արժանապէս կոչեցաւ ՚ի սրբազան կարգ կուսակրօն Գահանայութեան:

Յամին 1783 եւ Հայոց ՌՄԼԲ երբոր վարդապետական աստիճանն ընդունեց, Մայրաքաղաքին զանազան եկեղեցեաց քարոզիչ կարգուելով իւր բնական հանձարն ու հեղական տաղանդն աճեցունելու եւ շահեցունելու մեծ տոնիթ դրտաւ: ամենուն յարդն ու վարկը վաստակելով ամեն մարդու ալ սիրելի եւ հաճոյ հանդիսացաւ: վարուց մտքութեամբ ու անաչառ վարդապետութեամբ՝ մեծի եւ փոքու պատկառելի եւ ակնածելի եղաւ, խրատներն ու յորդորները անով ունկնդրաց սրտին կթափանցէին, որ իր վարքն ու դորժքերը խօսածին ճշգիւ կպատասխանէին:

Վարուց անարատութիւնն ու կենաց խտակրօնութիւնն՝ ինչպէս որ ՚ի մանկութենէ ուխտեալ էր, պահեց, և իւր անձին վրայ փայլեցոյց մինչև ՚ի մահ: Խոշորակեաց էր բնաւին և խոշորազգեաց: Իւր մարմինը կճնէր հանապազօրոյ:

պահեցողութեամբ. ինչու որ կանոնա-
կան պահքերէն զատ՝ ստորոյն մեծ մա-
սը ծոմով և պահքով կանցունէր, երե-
կոյեան և առաւօտեան ժամերուն սովորա-
կան օաղմոսերով թիւնն և առանձնական
աղօթքը անխափան կկատարէր. իսկ գի-
նիէ այնչափ կզգուշանայր, որպէս թէ
երբմամբ՝ չլամելու ուխտած ըլլար. ուս-
տի իբրեւ դեղ գործածելու ալ խիղճ
կընէր*։ Իւր վիճակաւոր եպիսկոպոս-
սութեան ծանր զբաղմանց ատեն ալ՝ որ
չատանգամ գիշերներով անքուն ան-
ցունելու կստիպուէր. բնաւ գիշերային
և առաւօտեան պաշտամունքէ ետ կե-
նայր չտեսնուեցաւ։ Այո՛ խիստ էր
վարքը, և աշակերտաց ալ նոյնը կպատ-
ուիրէր և պահել կուտայր։ Սակայն ըս-
քանչեւի էր նկատել՝ որ նոյն խըստու-
թիւնը հայրական գլխու և կարեկից սրը-
տին քացրութեամբը կբարեխառնէր,
մատուցալ հասակին տկարութեան ան-
ձամբ փորձառու ըլլալով նորընծայ ա-
շակերտաց ժամանակ կուտար չափա-

ւորութեամբ քնանալու, թէպէտ ինքը
ժամերով յառաջ արթննալով սաղմոս-
երգութեան և աղօթից պարապած ըլլար։
Այս և ասոնց նման կատարելութիւն
ներով էր՝ որ կարգակից կամ աշակեր-
տակից* վարդապետաց և եպիսկոպոս-
աց անգամ ակնածելի կըլլար. ասոնց
մով էր որ Բիւթանացւոց ընդհանուր հա-
հանգին վերատեսչութեան բարձր պաշ-
տօնին հրաւիրուեցաւ, նախ Պրուսայի ա-
ռանձինն և ապա Նիկոմիդեայ վիճակին
ալ միանգամայն։ Ասոնք էին հաւաա-
սիկ երանելոյս առանձնական կենաց
հանգամանքները։ Բայց տեսնենք՝ թէ
պաշտօնական վարչութեան մէջ ինչ ա-
ռաւելութիւն և կատարելութիւն ե-
րեցուց իւր Անձին վրայ, կրցաւ ար-
դեօք պարզերեսութեամբ գլուխ հա-
նել իր պաշտօնը։ Ահաւասիկ անոր ալ
նկարագիրը։

Շարունակելի։

*Անգամ մը թեւը կտորեցաւ բժիշկներն
իրեն խորհուրդ տուին՝ որ մէյմէկ քիչ գինի
գործածէ, ստիպուեցաւ խօսքերնին մոել
նեղը մնալով. բայց միշտ սրտին ցաւ էր ուխ-
տին դէմ գործելուն, ուստի քանի որ բա-
ժակը ձեռք կառնոյր՝ որ խմէ, Պօղոսի խօս-
քը կ'սկէր ինքնիրեն մըմնշելով « Ոչ՝ գոր կա-
մըմն՝ զայն առնեմ, այլ՝ գոր ոչն կամրմ՝ զայն
տան ինձ գործել »։

*Շատ աշակերտներ հասուցած էր Զա-
քարիա, եւ անոնցմէ տասնութերկուքին Առա-
քելոց անունները տուած էր։ Արտոնցմէ երե-
ւելի եղաւ Բարթողիմէոս Նիկիսկոպոս Նի-
քոմիդեայ կապուտիկ անուանեալ, որ 1800
ին կաթողիկոս ընտրուեցաւ. Յովնանէս
Պատրիարք Բաբերդցի, Անդրեաս Նիկիսկո-
պոս Գաղատիոյ, Պօղոս Նիկիսկոպոս Պրու-
սայու եւ Նիկոմիդեայ, Ռեարոս, Թադէոս,
Թալմաս եւ այլք։

ՀՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԲԻՒԱՆԻԱ

Շարունակութիւն և վերջ

Աղէարքոս մեռաւ, Բայց Տիմոթէոս և Դիոնէսիոս անուն երկու զաւակ թողլով ընտելութիւնը շարունակեց, որովհետեւ Սատերոս իրեն եղբայրը՝ իբրեւ խնամակալ այս որբերուն իշխանութիւնը ձեռքն անցունելով կառավարութեան մէջ եղբորմէն վար չմնաց։ Այսու ամենայնիւ եօթը տարիէն վերջը՝ երբ Տիմոթէոս չափահաս եղաւ, հրամանատարութիւնն անոր յանձնեց, որ իրաւամբ և արդարութեամբ կառավարելով Եւերդեան և Սովաերոս ըսեւեցաւ, որ բարեբար և փրկիչ կընշանակեն։

Մեռաւ Տիմոթէոս, և յաջորդեց իւր եղբայրը Դիոնէսիոս, որ յաջող դիպումով մը Գրանիկոս (սու սղլըր լըղի) գետին քովերը պարսից ետ քաշուելէն օգուտ տեսնելով մտաւկայ դաւառայ տկնած ելի եղաւ. և երբ մեռաւ մեծին Աղեքսանդր, պարսից Դարեհ թագաւորին Ռոխարդ եղբորն Ամաստրիս տղիին առնելով որ Արաւերի այրին էր, թագաւորի անուն ալ սուտ և անձնակիւն շահը միշտ հատարակայ օգտին դնելով մեծ արժանաւորութեամբ պահեց այս պատուանունը։ Ինք մե-

ռաւ, և թողուց երկու խիստ փոքր տղաքներ, և Ամաստրիս իրրե խնամակալ իւր որդւոց կառավարեց Հերակլիան։

Աղեկասնդրի զօրապետներէն մէկը Լիւսիմաքոս* անուն՝ Ամաստրիսի հետ կարգուելով իշխանութիւնը ձեռքն անցուց. եւ ժամանակէ մը ետքը Եգիպտոսի Պաղոմէոս Փիլատերիոս թագաւորին Արսինոյէ աղջիկն առնելու համար թողուց Ամաստրիսը, բայց այն երկու մատաղահասակ իշխանները մեծցունելու համար որ և իցէ խնամք ձեռքէ չթողուց, ու վերջը կառավարութիւնը Աղէարքոս անդրանկին յանձնեց որ տանեւ եօթն տարի թագաւորեց։

Հերակլիայիք վերջերը նորէն կառավարութիւնը հասարակապետութեան փոխելով հին աղաւտութիւնն ինորէն ստացան, եւ շատ տարի խաղաղութեամբ վայելեցին, բայց երբ հռովմայեցիք իրենց ահեղ զօրութիւնն Սսիոյ մէջ ալ ցլուցին, սախուկեցան անոնց հետ դաշնակցութիւն մը հաստատել, եւ դաշնադրին յօդուածներն երկու հատ պը-

*Լիւսիմաքոսի արձաթղթամբ կաւ առնաւոր տեսած եմ, որտեղից բուն Աղեկասնդրի կերպարանքն է, ինչպէս ականջներուն քովի խոյի եղջիւրներէն յայտնի է, բայց տակը յունարէն գրով Լիւսիմաքոս գրուած է։

*Ամաստրոս անուն գիւղ կամ աւան մը կայ Հերակլիայի մօտերը, Էրեբէի թէ այս կողմ անուան վրայ չիստած է։

ղինձ տախտաններու վրայ փորելով մէկն
Հռովմ տարին, ու Կապիտոլեան Ա-
րամադդայ տաճարը դրին, միւսն ալ
Հերակլիա պահեցին նոյն համանուն
տաճարին մէջ:

Բայց երբ Հռովմայեցիք մեծին
Միհրդատայ գէմ պատերազմի ելան,
Հերակլիացիք Միհրդատայ Արքե-
ղայոս զօրապետին մօտենալը տեսածնուն
պէս անոր հետ միացան, եւ իրենց մէջ
դաճուող բոլոր Հռովմայեցիները ջար-
դեցին: Այս խարդախութիւնն իրենց
շատ սուղի նստաւ, որովհետեւ Կոս-
տատ եւ մանաւանդ Տրիարիոս Հռով-
մայեցի զօրապետն երկու տարի Հերակ-
լիա պաշարելէն վերջն առաւ: Ասկեց
վերջը Հերակլիա միշտ հռովմեական
կայսերաց իշխանութեան տակ մնաց,
մինչեւ որ կայսերութիւնն ալ բոլորովն
վերջացաւ:

ԲԻԹԱՆԻՈՑ ՄԻՋԵՐԿՐԵԱՅ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

Բիւթանիոյ միջերկրեայ կամ ցամա-
քային քաղաքաց զլիաւորներէն մէկն
էր Պրուսայ, զոր ինչպէս Ստրաբոն կը
պատմէ, Ոգիմպոս Լեռան ստորոտն
հիմնեց Պրուսիա Բիւթանացոց թա-
ղաւորը, եւ եթէ հին բնակչաց զանա-
զան միտախերու վրան թողած աւան-
դութիւնն ստոյգ է, հաւանականաբար
Այաս ալ իւր թրովն հոն մեռած կը-
լայ*: Ասկայ Օսմանեան թագաւորաց

*Այաս՝ Սաղամիւնայի Տեղամոն Մագա-
ւորին տղան, եւ տրովական պատերազմին մէջ
երեւելի յոյն իշխաններէն մէկը: Աքիլիսի
մեռնելէն վերջն Այաս եւ Ողիսեւս վեճ բա-
ղին իրարու մէջ այս Քաջիս զէնքերուն վրայ-
յոյնք իրաւունքն Ողիսեւսի տալով, խն-
թեցաւ Այաս, եւ վազեց խումբ մը ոչխար
շարդեց, եւ ինքզինքն սպաննեց այն թրով

աթոռն եղաւ դեռ աշխարհակալու-
թեամբ Եւրոպիա չմտած. եւ հիմայ ալ
Ասիոյ գեղեցիկ եւ բազմամարդ քա-
ղաքներէն մէկն է: Երկրորդն էր Լիրիս-
սա*, որ Անիբաղ զօրապետին հոն
մեռնելովն երեւելի եղած է. եւ մին-
չեւ Պլինիոսի ժամանակներն ալ այս
մեծ զօրապետիս գերեզմանը հոն կտես-
նուի եղեր: Երրորդն էր Նիկիա՝ որ
Ասքանիս** լծին արեւելեան եզերքը
չինուած է: Հռովմայեցոց ատեն երկ-
րորդ Բիւթանիոյ մայրաքաղաքն ե-
ղաւ. որովհետեւ առաջնոյն մայրաքա-
ղաքը Նիկոմիդիա էր:

Այս քաղաքս աւելի անուանի եղաւ
առաջին Տիեզերական ժողովոյն պատ-
ճառաւ, որ մեծին Կոստանդիանոսի
ատեն յամին 325: Արիոսի՝ գէմ դու-
մարուեցաւ: Հիմայ փոքրիկ Աւան մի
է, և կըսուի Իզնիք կամ Չինիզիք:
Քաղաքին մէջ և շրջակայ տեղերը կը
դաճուին շատ արձանագրութիւններ,
և ուրիշ յիշատակարաններ: Պարիսպ-
ներն ըստ մեծի մասին կանդուն կմնան:

Բիւթանիոյ մէջ հին ատեն զանա-
զան ժողովուրդներ*** կընակէին, և ինչ
պէս լեզուով, այնպէս ալ բարքով և սո-

զոր քաջն Հեկտոր Պրիամոսի որդին իրեն տը-
ւած էր: Բանաստեղծք կըսեն՝ թէ Յակինթ
ծաղիկն ասոր արիւնէն բուսած է:

*Տճկ. Կէյպիդէ կամ Կէյվիդէ՝ աւան տաճ-
կալնակ, Իւսկիւտարու եւ Նիկոմիդիայ մէջ
տեղը կիցայ, եւ Տաորճայէն իրրեւ թէ ժամ
մը հեռու է զէպ Ի հիւսիսային ցամաքին վը-
րայ:

**Թերեւս Ննէասայ տղուն Ասկանիոսի ա-
նունով կոչուած ըլլայ:

***Ասոնք կըսուէին Բերրիկեանք, Մարի-
անտիսեանք, Կաւկոնեանք, Դոլլիսանք, Կիւ-
մենեանք եւայլն:

վորութեամբ իրարմէ՛տարբեր էին . Աստուծոյ ծագման լրայով տեղեկութիւն ուղղը՝ իրնայ՝ Քսենոփոնի՝ Արիստոսի արշաւանաց վեցերորդ դիւին մէջ դանել . Այս ժողովուրդներս ամենն ալ առանձին թագաւոր ունէին . Պուտարքոս , Պոդիկենոս , Ստեփաննոս , Մատրոնէս և Բիոնէս երկու հոգի կ'յիշեն իբրեւ թագաւոր Բերրիկեանց , Իգենոս ալ Լիկոս մէկը կ'յիշէ՝ իբրեւ թագաւոր Մաքիանտիկեանց :

Այս պղտիկ իշխանութեանց ծագումը գիտնալը միմէն ըլլալով խիստ կանուխէն սկսած կերելի , դիտցածնիս միայն սա է՝ որ ժամանակ անցնելովոր կարները զօրաւոր գանուողին իշխանութեան տակ ինկան . Գիողորոս , սիկիլիացւոյն եւ Ապոլիանոսի խօսքին նայելով՝ Բիւթանիոյ թագաւորութիւնը Տըրոյական պատերազմէն առաջ սկսած ըլլալու էր . բայց ասիկայ գծուարահաւատարի է , ինչու որ՝ Հոմերոս՝ որ Տըրոյացոց մօտակայ ազգերն յիշելը միշտ զանցառութիւն ըրած է , Բիւթանիան բնաւ չ'յիշէր . Ստրաբոն Լիւգացոց Արեսոս թագաւորին ատենը Բիւթանացոց թագաւորի անունով Պրուսիաս մէկը կ'յիշէ , և Արեսոսէ յապժուեցաւ կըսէ . Բիւթանացիք նախ Լիւգացոց , վերջը Պարսից , եւ վերջապէս մեծին Աղեոսանդրի իշխանութեան տակն ընկան , որովհետեւ Հերոդոտոս անկէջ վերջը կ'յիշէ Բիւթանացիք այն բազմութիւն ազգաց հետ միաբանած՝ որոնք Քսերքսեսի Յունաստանի մէջ ըրած աշխարհակալութեանց ընկերացան , Կերելի թէ ասոնք որչափ որ Պարսից հարկատու էին , դիւրենք կառավարող առանձին թագաւորներ ալ ունէին : Եւստ Մեմնոնի եւ Ստրաբոնի Պարսից մրապետութեան ատեն Գետաղոս , Բոդերա եւ Բալանուն թագաւորները

Բիւթանիան տիրապետական իշխանութեամբ կառավարեցին :

Ինչու որ՝ Բազիլյաճորդեց Զիպէտ , որ չորս զաւակ թողուց , և Նիկոմիդէս անդրանիկը հօրն յաջորդեց , Ասիկայ՝ Աստակոս* քաղաքը՝ մեծցնելով և՛ գեղեցկացնելով՝ ըստ Պաւսանիասայ և Ամիւանոսի , իւր անունով Նիկոմիդիա անուանեց . Նիկոմիդէսի յաջորդեցին Տրիբիդէս , Զէլա և վերջապէս Պրուսիաս իր տղաքը : Այս վերջինն Հռովմայեցոց պաշտպանութիւնը վաստկելու համար , իրեն ապաւինող հիւր և դաշնակից Անիբալը վատութեամբ բռնեց ու ձեռքերնին մատնեց . Պրուսիասի յաջորդեց Նիկոմիդէս Բ. և՛ հօրը պէս անգութ մէկն ըլլալով՝ գահն ելածուն պէս նախանձութեամբ և դահակալութիւնը շարունակելու փափաքով լողոր եղբայրներն սպաննել տուաւ : Ասոր յաջորդեց Նիկոմիդէս Գ. իր որդին , Նիկոմիդէս Գ. ի հայրը՝ որ Բիւթանացոց վերջին թագաւորն էր . և մանչ զաւակ չունենալով՝ կտակով Հռովմայեցոց թողուց թագաւորութիւնը , որով Բիւթանիան իր մեռնելէն վերջն Հռովմայեցոց մէկ զաւառն եղաւ :

Յարեզեան թանգարանի քանի մը միտախներ Բիւթանիան Ագրիանոս կայսեր ստրին տակը Դարիկեան երկար հազուապով մը ծածկուած , և՛ մեծ վերարկուով մը կրնակի կողմէն փաթաւած կներկայացունեն . երբեմն ալ կուրծքի և երկկամանց վրայէն՝ վերարկու մը պլլուած : Այս վերջինն ատամնաձեւ թագ մ'ալ ունի զլուխը , և երկուքին ձեռքն ալ մէկ մէկ քեղի կամ

*Կամ այս անունն առած է այն ծովային ընտիր խեցգետինէն՝ որ Նիկոմիդիոյ ծոցէն կելլէ , կամ կենդանին քաղաքին անունով աջպէս « սթաքոզ » կոչուած է :

կառք քաշելու ղէկ կայ։ Նիկոմիդէս
Բ. Ի 1 աւուգիկէ կնոջ գլուխն ետեւի կող-
մէնքողով մը ծածկուած է։ Քաղկե-
դոնի կնիկներն ատենակալայ տուջե կամ
օտարականի մը հանդիպած ատեն մէկ
երեսնին կպահէին։ Եննիոս Առեքինոս
Վիսկոնտի իւր պատկերազրուածեան
մէջ կպատմէ, թէ Նիկոմիդէս Ա. Պը-
րուհիաս Ա. և Բ. Նիկոմիդէս Բ. և
Գ. գլուխն յունական թագ մը կու-

նենան։
Բիւթանիայ վրայով այսչափ հնախօսա-
կան տեղեկութիւն տալիքնէս վերջը,
ինչոքս որ կիսավարիւք, նոյն պէս կը-
յուսամք ալ որ օր մը ներկայ վիճակին
վրայով ալ հետաքրքրական տեղեկու-
թիւններ մանրամասնաբար հրատարա-
կելու բարեբաղդութիւնն ալ կունե-
նամք։

ՅԵՍՈՒԹԻՒՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ Ի ՎԵՐԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Նախնական թիւ 15

Յճալոր առաջին խաղաղատէր թա-
գաւորը գերագոյն ժողովէն շատ դոհե-
ղաւ, ոչ միայն աւերութեան՝ այլ գրեթէ
ընտանեկան դործող մէջ ալ անոր խոր-
հուրդ հարցունելով, և տուած խորհրդ-
դոյն հետեւելով, անոր իշխանութեան
չմնասելու մեծ փոյթ ցցնելով, և անոր
մէ դրամական նպաստ չափազանց չպա-
հանջելով։ Բայց այս խաղաղութիւնն
միայն ինք վայելեց, եւ յետագայ հըռ-
չակաւոր անկարգութեանց սերմերն ի-
րենյաջորդ Արտոս Ա. ին ձգեց։ Այս
խռովութեանց երկու բան նպաստաւոր
եղաւ, որոց մէկը՝ կրօնքէ յառաջ
եկաւ, միւսն քաղաքական գործերէ։

Արօնական կարգաց եւ սովորու-
թեանց վրայ վէճեր բացուիլ սկսեցին
յետոյ՝ աղանդաւորաց բազմութեամբ
ծածկուեցաւ Ինկիլթեաւ, որոց ամե-
նուն ալ դրութիւնները մէկ մէկու ներ-
հակ էին։ Ասոնց մէջ երկու գլխաւոր
աղանդ կար, մէկն այն էր՝ որ Պապին
լուծը թօթուելով՝ եպիսկոպոսութիւնն

եւ քահանայապետական հնազանդու-
թիւնն՝ ու նախնի եկեղեցւոյն քանի մը
արարողութիւնները պահեց, իսկ միւսը
բոլորովին մերժեց քահանայապետա-
կան դասակարգութիւնն ալ՝ արարու-
թիւններն ալ՝ իբրեւ ներհակ աւե-
տարանական պալուութեան, եւ ասոնց
եկեղեցականներն ամենքն ալ հաւասար
էին։ Առջիններն Եպիսկոպոսականքը,
ուեցան, իսկ վերջիններն՝ Երիցականք։
Ոմանք եկեղեցւոյ մէջ աղնուապետու-
թիւն ուղեցին, ոմանք բոլորովին պարզ
ուամկապետութիւն մը։ Այս կրօնական
վէճերուն մէջ քաղաքագէտք ալ մասն
ունեցան։ Անոնք՝ որ թագաւորական
իշխանութիւնը կյարգէին, Եպիսկոպո-
սականաց կողմը բռնեցին։ Իսկ անոնք՝ որ
ժողովրդական կառավարութիւնը կսի-
րէին, Երիցականաց պաշտպան կեցան։
Արօնական այս բաժանումը քաղաքա-
կան երկպառակութեանց աւելնալուն
պատճառ եղաւ, և երկու կողմի քաղա-
քագէտք ալ կրօնքը ժողովուրդը խա-

բելու, եւ զանոնք իրենց օգտին ծառայեցունելու կգործածէին:

Կարօլս թագաւորն՝ որ եպիսկոպոսականաց ջերմ նախանձաւոր էր, Քանթրպէրիի Արքեպիսկոպոսէն գրգռուելով՝ ուղեց Անգղիական եկեղեցւոյն ծէսերն Սկոթլոյ մէջ ալ մտցունել, եւ Մեծին — Բրիտանիոյ կրօնքը միակերպ ընել: Ահաւասիկ խռովութեանց առաջին աղբիւրը: Ահաւասիկ երկրորդն ալ:

Կարօլս թագաւորն Աւստրիոյ տանըն հետ պատերազմ ընելու ստիպուած էր փալաթինական կոմսութիւնը Յրետերիկոս փալաթին կոմսին՝ դարձունել տալու համար՝ որ իր աներծագն էր: Գերագոյն ժողովն իր Հօրը Յակոբ թագաւորին խոստացած էր այս գործիս համար պէտք եղած ստակը տալ: Բայց երբոր Կարօլս ստակն ուղեց, ստորին սենեակն՝ որուն ձեռքն էր թագաւորին գրամական օգնութիւն տալը, այն ըստակը տալ չուղեց, որովհետեւ իր անդամները մեծաւ մասամբ ջերմ Երիցական ըլլալով՝ թագաւորին դէմ սրգողեր էին Անգղիական եկեղեցին պաշտպանելուն համար: Թագաւորը բուն իսկ իրեն ծախքով պատերազմ ընելու ստիպուեցաւ: այս մասին իրեն օգնեց վաղընջուց սահմանուած ծովային տուրք մը՝ զոր իրաւունք ունէր պահանջելու ըստ որոշման այն հմուտ իրաւագիտացն՝ որոնք այս գործը քննելու համար որոշուած էին: Հասարակաց սենեկի սանդղաներէն մէկը չուղեց վճարել իրեն համար սահմանուած տուրքն՝ որ դադղիական քսան լիվուէն աւելի էր ընելու իշ շատելն ալ ասոր օրինակին հետեւելով:

Փալաթին՝ Գերմանիոյ մէջ Պաւետայի իշխանաց հին ստեղծ պատուանունը, եւ Փալաթինա՝ ստոնց իշխանութեան երկիրը:

Եւելով իսկ եւ իսկ թագաւորին հետ վիճարանելու պարծանքն անհեղինակ: Կարօլս երեք անգամ Գերագոյն ժողովը լուծեց, եւ միշտ իր ծախքով պատերազմն յառաջ տարաւ: Ինկիլթեռահնոյն Հռովմայ պէս արտաքին պատերազմները դադրեցուցածին պէս իր զէնքերն իրեն դէմ դարձուց:

Ատոնց այս բռնած ընթացքովն էր՝ որ անգղիական միապետութիւնը տակն ու վրայ ընող արիւնհարբու խորհրդաւորներ գումարուեցաւ յամին 1640: Սոյն ժողովին մէջ շատ անհառնի յօդուածներ առաջարկուեցան, որոց ամենուն նպատակն ալ թագաւորական իշխանութիւնը ոչնչացնել էր: Բարձրագոյն սենեկին անդամներէն շատերն ամօթ համարելով այնպիսի ժողովոյ մը մէջ գլուխուիլն ուր այնչափ հեռուէն յանդգնութեամբ կ'սխորտային իրենց գերագոյն իշխանին դէմ, ձգեցին ժողովն, ու գնացին թագաւորը գտնելու, որ Եօրք քաշուած էր:

Կարօլս Ա. չափաւոր առաջարկութիւններով իրեն դէմ վիճեալ ամբողջ կատաղութեան առաջքն առնելու համար՝ ամեն կարելի հնար ի գործ դրաւ, բայց գերագոյն ժողովը բռնի գործ տեսնել ուղեւով զօրք ժողուեց, թագաւորն ալ գնդի մը գլուխ անցաւ: Քաղաքական պատերազմներն սկսան: Ամբարտաւան յանդուգն եւ կեղծաւորն Քրամուէլ ի վոյն խորհրդարանի բանակին գլուխ կ'եցաւ: Եւ շատ անգամ զարկաւ թագաւորին զօրքն՝ որով թագաւորն ալ ստիպուեցաւ Սկոթլոյ ապաւինիլ: Սակայն այս առգին մելի և հասարակապետական մասն ալ զինքն անգղիացւոյ ձեռքը մատնեց վատութեամբ:

Կարօլս՝ Ուայդ կղզին բանտարկուած ըլլալով իր ապստամբ հպատակաց բարբարոս ձեռքը տրուեցաւ: Քրո-

մուէլ և իր համախոհներն՝ որ բռնակին տիրած էին, շատ շանցաւ խորհրդարանին ալ տիրելով՝ ազատութեան կողմնակցաց սկզբունքներն հռչակել սկըսան։ Իրրթօն Քրոմուէլի փեսայն՝ ստորին սենեկին մէջ այսպէս խօսեցաւ․
«Թագաւորին և ժողովրդեան մէջ հաստատուած դաշնադրութիւնը փոփոխ պարտաւորութիւն մը կապրունակէ իր մէջ․ որով ժողովուրդը կապրտաւորի հնազանդիլ, թագաւորն ալ կապրտաւորի ժողովուրդը պաշտպանել։ Եւ որովհետեւ մեր թագաւորն զմեզ պաշտպանելէ ետ կեցաւ, հեռեալաւ մենք ալ ազատ եմք այն հպատակութենէն՝ որ մեզի պարտք մը եղած է այն փոփոխակի դաշնադրութեան միջոցաւ՝ զոր մեր Հայրերն իւր նախնեաց հետ դրած են »։ Սոյն ժողովոյն մէջ առաջարկեցին՝ որ թագաւորն ալ՝ թագաւորութիւնն ալ ուրանան, և ապագային համար երեսփոխանական ժողով մը հաստատեն՝ որ իր անունով Տէրութիւնը կառավարէ։

Զօրքը երկու սենեկի դռներն ալ բռնեց, և որովհետեւ բարձրագոյն սենեակն այս առաջարկութեանց հաւնած չէր, հասարակաց խորհրդարանին մէջ հրատարակուեցաւ՝ թէ միայն իրեն կը վերաբերի օրէնսդրական իշխանութիւնը։ Պարոններուն հաւանութեանն ալ կարօտ չէին, մինչ գերագոյն իշխանութիւնն իրենց ժողովրդեան ձեռքն էր։ Հասարակութեան իշխանութեամբն ատեն մը կազմուեցաւ՝ որ ատեն բարձրագոյն արդարութեան կրտսէր․ թագաւորն ալ նոյն ատեննր կանչուելով ամբաստանուեցաւ իրբն բռնաւոր և մատնիչ Տէրութեան, և իրրեւ պատժառ քաղաքական պատերազմաց մէջ դործուած բոլոր հարստահարութեանց և սպանութեանց․ վերջապէս այն աղնիւ իշխանն ու

բարեկամն․ այն բարի տէրն ի մահ դատապարտուելով՝ բարձրաւանդակի մը վըրայ ի տես հասարակութեան գլխաւորացաւ։ Քրոմուէլ բացարձակ տէր եղաւ պաշտպանի՝ անունով, եւ մինչեւ ի մահ թագաւորեց ուղածուն պէս և տիրապետաբար՝ որուն նման չէ ըրած Եւրոպիոյ եւ ոչ մէկ միապետութիւնը։

Սոր տղան Հովքարտոս ո՛չ իւր ձիրքերն և ո՛չ իւր մարտիւններն ունենալով ստիպուեցաւ շուտով փախիլ։ Թագաւորութեան կուսակիցներն՝ որոնք թէպէտ ծածուկ, բայց միշտ հաւատարիմ մնացած էին, գլուխ վերցուցին։ Կարոլոս Բ․ որ երկար ժամանակէ ի վեր իր եղբորը՝ Եօրքի Դքսին հետ աքսորուած էր, կանչուեցաւ հաճութեամբ ընդհանուր ազգին՝ որ միշտ կը հեծէր յափշտակողին բռնութեան ներքեւ։

Եկեղեցին ու տէրութիւնը՝ նոյնպէս ժառանգական իրաւունքն ալ նորէն հաստատուեցան։ Ապագային ալ այսպիսի յեղափոխութեանց առաջքն առնելու համար՝ խորհրդարանի երկու սենեակներն աղաչեցին ղթագաւորն՝ որ սահմանուի և ժանուցուի, նախ՝ « թէ Ինկիլթեռայի հիմնական եւ վաւերական օրինաց համեմատ՝ ոչ թագաւորութեան խորհրդականները, ոչ դերագոյն ժողովոյ մէջ կամ դուրսը դանուող հասարակութիւնը, ոչ ամբողջ ժողովուրդը, ոչ ժողովրդեան երեսփոխաններն, և ոչ ուրիշ որ և իցէ մէկն՝ այս տէրութեան թագաւորաց անձին փրայ արդ ելիլ կամ ստիպող իշխանութիւն մը չունենայ, և ոչ ալ ունենալու պարտաւոր ըլլայ։ Երկրորդ՝ թէ Կարոլոս թագաւորին դէմ եղած քաղաքական վերջին պատերազմը՝ դերագոյն իշխանութեան գալող կամաւոր սխալմունքէ մը յառաջ եկած էր։ Եւրոպիոյ որոշուի թէ՛ եթէ մէկն հաստա-

տէ՛ որ երկու սենեակներն ՚ի միասին կամ
առանձին առանց թաղաւորի օրէնսդը-
րական իշխանութիւն ունին, անոր ինչ
քերն ու ստացուածքները դրաւուն
որպէս զի ապագային որ և իցէ մէկը չը-
կարենայ ապստամբ իր կամ ապստամբու-
թեան մէջ մտնել։ Չորրորդ՝ ծանուցուի
մանաւանդ՝ թէ գինուորական դորու-
թեանց և ասոնց վերաբերեալ բոլոր դոր-
ծոց միակ և գերագոյն կառավարու-
թիւնն՝ ըստ օրինաց Ինկիլթեայի, թա-
ղաւորին և իր նախորդ թաղաւորաց և
թաղութեանց աներկբայելի իրաւունքն է
և եղած է միշտ։ որպէս վերջապէս՝ որ
խորհրդարանի երկու սենեակներն, ի մի-
ասին կամ առանձին չեն կրնար և պէտք
չէ՛ որ նոյն կառավարութեան հետամուտ
ըլլան, և թէ թաղաւորին, թէ իր ժառան-
գաց կամ օրինաւոր յաջորդաց դէմ
սրաշտպանողական կամ՝ յարձակողական
պատերազմ բանալու ելլեն ։

Հակաթաղաւորականք՝ որ միշտ ա-
մեն տեղ գտնուեցան, թաղաւորն սպան-
նելու և միապետութիւնը վերստին տակն
ու վրայ ընելու շատ փորձեր ըրին։ Այս-
րոյս Բ. ի թաղաւորութեան վերջերը
հասարակութիւնը ժառանգական իրա-
ւունքը ջնջելու, եւ Եօրքի դուքսն իր
կրօնից պատճառաւ մերժելու համար՝
յայտարարութիւն մ' առաջարկեց։
Պարսններն այս յայտարարութիւնը մեր-
ժեցին, եւ Էտիմպուրի դուքսը առած
Սկոտլոնդ խորհրդարանը այսպիսի անի-
րաւութեան առաջին առնելու համար
1681 ին յաջորդութեան այն հռչակաւոր
վճիռը տուաւ, որով այն խորհրդ-
արանը կճանչնար՝ թէ և իր կա-
ռավարութեան սկզբանց ու անընարա-
րելի և հիմնական օրինաց համեմատ՝ թա-
ղը փոխանցական կամ ժառանգական
է ուղղագիծ յաջորդութեան միակ իրա-
ւամբք։ և թէ, ոչ կրօնի տարբերու-

թիւն մը, ո՛չ մէկ օրէնք մը, և ո՛չ՝ ար-
դէն եղած կամ ապագային ըլլալիք խոր-
հրդարանի վճիռ մը, չկրնար այս իրա-
ւունքը փոփոխել կամ սղլայլել։

Կորոյս Բ. ի թաղաւորութեան ա-
տեն, Ինկիլթեայի եւ Սկոտլոնդ խոր-
հրդարանի արձանագրութիւնները այն
օրինակ յայտարարութիւններով լեցուն-
են, որոնցմէլ՝ այս գլխաւոր ժողովները
կճանչան՝ թէ իրենց թաղաւորաց ժա-
ռանգական իրաւունքն ու գերագոյն
անկախութիւնը՝ այս երկու միապետու-
թեանց հիմնական օրէնքներն են, և ե-
ղած են միշտ։ Ստանք՝ օրէնքներն ըստ
հաճոյս փոփոխելու համար օրէնսդրա-
կան գերագոյն իշխանութեան հետա-
մուտ եղող ծերակուսի մը հեղինակու-
թեամբ դրուած նոր օրէնքներ չեն, այլ
մէկ վաւերական վկայութիւն մը՝ զոր եր-
կու ազգաց տէրութիւնները կուտան ի-
րենց հիմնական օրինաց, և իրենց սահ-
մանագրութիւնն անփոփոխելի ընող հը-
րապարական հաստատութիւն մ' է։

Բայց սակայն հակաթաղաւորականք
այսչափ հանդիսաւոր վճիռներն ու սըր-
բաղան խորհուրդներն ալ ոտքի տակ ա-
ռին։ Յակոբ Բ. թաղաւորն ստիպուե-
ցաւ Քաղղիա փախչիլ։ Ժառանգական
իրաւունքը ջնջուեցաւ, և Գուլիէլմոս Օ-
րանժի իշխանն իր աներոջը գահն ելաւ՝
իր տէրոջը դէմ ապստամբող ազգային
ժողովը մը զօրութեամբ։ Ասիկայ հիմ-
նական օրէնքները ջնջել մ' էր։

Պարսններուն և հասարակութեան
1689 ին դուքսը ժողովն ըստ օրինաց
օրէնսդրական ձայն մը չկրնալ ունենա-
լով՝ Գերագոյն ժողով ալ չէր, որովհե-
տեւ այն օրէնքները վճռած են միշտ՝
թէ ոչամբողջ ժողովուրդն, և ո՛չ երես-
փոխաններն առանց թաղաւորին բան
մը չեն կրնար ընել։

Յեղափոխութեան կուտակիցները կը

սեն՝ թէ մենք հնազանդութիւն պարտա-
կան եմք, ո՛չ թէ թագաւորին անձին, այլ
օրինաց իշխանութեան: Բայց ասոնք
բուն իսկ իրենց սկզբունքներովը կդա-
տապարտուին, որովհետեւ նոյն օրէնք
ներն՝ որ կցցնեն թէ թագաւորն Աս-
տուծմէ զատ ուրիշ մէկու մը հպատակ
չէ, մէկը չկրնար ղրնքը դատել, ո՛չ
գերագոյն ժողովը, և ո՛չ ժողովուրդն ի
բաւունքունի յաջորդութիւնը փոփոխե-
լու: Ահաւասիկ անգղիական միապե-
տութեան հիմնական և նախնական Սահ-
մանադրութիւնը: Ուրեմն Պարոններն
ու հասարակութիւնն ի՞նչ իշխանու-
թեամբ իրենց գլխաւորն հալածելով ժո-
ղով կոռումբրեն: Ի՞նչ իշխանութեամբ
բոլոր օրէնքները կեղծանեն: Այս ըն-
թացքով իրենց սահմանադրութեան հի-
մը և Անգղիոյ կառավարութիւնը խախ-
տած չեն ըլլար, որ ալ հաստատուն
կերպ մը չունենայ՝ որովհետեւ ամեն
նոր ժողովոյ մէջ անդամներն առանց
գլխաւորի հիմնական օրէնքներն ըստ
հաճոյս կրնան փոփոխել կամ ջնջել:

Օրանժի իշխանը ժողովրդեան հաճելի
ըլլալու համար՝ որուն ձեռօք ընդու-
նած էր թաղը, թագաւորական ա-
ռանձնաշնորհութիւնները նուազեցուց
բայց չկրցաւ ո՛ր և իցէ կերպով սանձել
ժողովուրդ մ' որ մէկ անգամ հպատա-
կութեան հաստատուն կէտէն դուրս
ելած էր: Հասարակութեան յանդգնու-
թիւնն այնչափ անտանելի եղաւ՝ որ
Գուլիէլմոս անգամ՝ որ իրենց ընտրած
իշխանն էր, թագն ընդունած ըլլալուն
վրայ զղջալ սկսաւ:

Գուլիէլմոսի մեռնելէն ետքն հան-
դիպած եղելութեանց պատմութիւնը
խիստ նոր ըլլալով՝ մանրամասն պատմելու
ժամանակը տակաւին եկած է: Ուստի

մենք ալ անգղիական միապետութեան
և իւր կառավարութեան զանազան կեր-
պերուն վրայ քանի մը ծանօթութիւն մի-
այն տալը բաւական համարիմք:

Նախ՝ որ չորս հարիւր տարուան մի-
ջոյ՝ յորում Ինկիլթեռա եօթը թագա-
ւորութեանց բաժնուելով հարիւրէն ա-
ւելի թագաւորներով կառավարվեցաւ:
Թագը զրեթէ միշտ ժառանգական էր,

Այն հարիւր թագաւորաց մէջ չկայ
մէկն՝ որ իր Պարոններուն գերագոյն խոր-
հրդով իշխանութէնէ ձգուած կամ սպան-
նուած ըլլայ: Այս եօթնապետութիւնը
(թէ որ ներելի է այս բառը գործածել),
մի միայն մէկ միապետութեան մը տակ
միանալէն յետոյ՝ անգղիական կառավա-
րութիւնը նոյն հիման վրայ շարունակեց:

Հին տանուտէրերը, թագաւորու-
թեան մեծամեծները, աշխարհական եւ
հոգեւոր պաշտօնեայները թագաւորին
գերագոյն ատենը կկազմէին, Կառա-
վարութիւնն ազնուապետական միապե-
տութիւն մ' էր: Պարոնները թագաւորին
հետ օրէնսդրական իշխանութեան բա-
ժանորդ էին, բայց առանց անոր ալ բան
մը չէին կրնալ ընել, Ինկիլթեռայի խոր-
հրդարանի և Հռովմայ ծերակաւարին մէջ
եղած էական տարբերութիւնը այս է:

Հասարակապետութեան գերագոյն
իշխանութիւնը ծերակաւարին ձեռքն էր,
հիւպատոսները միայն առ ժամանակեայ՝
ծերակաւարին իշխանութեան աւանդա-
պահներն էին:

Ընդ հակառակն Ինկիլթեռայի խոր-
հրդարանը թագաւորին Գերագոյն ա-
տենը միայն եղած է, թագաւորը հը-
րամայողական կերպով մը զանիկայ խոր-
հուրդի կկանչէ, և մինչեւ անգամ կը-
լուծէ ալ:

Շարունակելի:

Կ Ո Ւ Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Նարոնակութիւն : Տես թիւ 45

Սրբազան առաքելոյն խօսքերէն բնականաբար այս իմաստը կրնամք քաղել . այսպէս իմացաւ ուղղափառաց եկեղեցին , ըստ այսմ՝ օրինադրեց և սովորեցուց իւր զաւակաց . այս ինքն՝ թէ ո՞ր և ի՞նչ վիճակի հաւատացեալ , ամուսնացեալ , ամուրի , այրի և կամ կոյս , աւելի աղէկ կրնեն՝ եթէ մշտնջենաւորող խոհութիւն ուխտելով , և ուխտերն ին պահելով ամուսնութենէ հրաժարին . չէ թէ մանիքեցի և մակիրոնեան ազանդաւորաց պէս ամուսնութիւնը մեղք կամ պղծութիւն համարելով . այլ ինչպէս երանելին Եղնիկ կգրէ , անկին կեանքը և մանաւանդ կուսութիւնն Աստուծոյ անխափան ծառայելու միակ և ապահով միջոց ըլլալուն , քան զամուսնութիւն նախամեծար ընտրելով . և զի ըստ սրբոյ Հօրն մերոյ Լուսաւորչին ,

* Նաեւ կուսանք սրբոյ եկեղեցւոյ ոչ վասն ասորիկ պահեն զկուսութիւն , եթէ զամուսնութիւն տուեալ յԱստուծոյ պղծութիւն համարեցին , որպէս Մարկիան եւ Մանի , եւ Մծղնեայք , զի եթէ յայն միտաւ յաւատարմութիւն , ապա եւ կուսութիւն չէր յանդարէ կուսութեան . այլ վասն առաւել օերելոյ զԱստուած՝ ի բարիոք արարածոց Աստուծոյ հրաժարին . զի նմանեալք հրեշտակաց Աստուծոյ՝ ո՛ւր ոչ արուն է , եւ ոչ էգ , ցուցանիցեն եւ յերկրի դնոյն առաքինութիւն , ըստ այնմ՝ թէ են ներքինիք՝ որ արարին զանձինս իւրեանց ներքինիս վասն արքայութեան երկնից . լինել ի յարութեանն հաւասար հրեշտակաց : Եղնիկ , Եղծ , Ազանդ , Մարկիան , ԹԳ :

« Մաքուր և ամբիժ և անարատ կուսութիւն , ընարողութիւն ունի առ վերին զօրան երկնաւորացն ժողովն , զի և ըզփառարանութիւն նմանապէս ունին առ Աստուած : Զի վարք ճգնաւորաց՝ երկնայնոցն նմանեցան , » և այլն : Յաճախապէս ձառ ԻԳ :

Աստուած՝ որ մարդս յաւիտենական երջանկութեան հասցունելու համար ըստեղծեց , անոր տեսակին պահպանութիւնն ու աճումը ծննդադործութեամբ կարգաւորեց , ի սկզբան օրհնեց պսակը՝ որպէս զի մարդկային ազգն աճելով աշխարհ շենայ . Աւետարանական օրինաց ատեն սրբեց զանիկայ՝ և սրբազան խորհրդոց կարգին վերածեց , որպէս զի եկեղեցին աճումն առնէ եւ բաղմանայ . հաւատացելոց զաւակները՝ նախահօր պատուիրանազանցութեամբ իրենց վրայ տիրող մեղքէն մկրտութեամբ սրբուելով երկնաւոր հօր որդեգրութեան շընորհն ընդունին , զոր հաւատարմութեամբ յարդելով շահեցունելով արժանի ըլլան այն յաւիտենական եւ անանց բարեաց՝ որուն համար ստեղծած է մարդկութիւնը , եւ զսր հանդերձեալ կենաց մէջ տալ խոստացաւ իւր սիրելի և պատուիրանապահ ծառաներուն :

Ամուսնութեան պէս բարձրագոյն վախճանի սահմանեալ վիճակ մը ի հարկէ ըստ ինքեան սղ բարձր և վսեմ ըլլալու էր , այսու ամենայնիւ այս վախճանին հասնելու համար արդելքներէ բոլորովին ազատ չըլլալով նախամեծար համարիլ պէտք կըլլայ մէկ ուրիշ մը՝ որ աւելի ապահով

ըլայ • այս ալ ինչպէս կ'ցցունէ Առաքեալը
կուսութեան կամ անկին վիճակը՝ կամ
վանականութիւնն է • զի ըստ արդիւն
ստուորչին , « Որ զհրեշտակային կարգս
զգեցեալ ունին 'ի յերկրի , 'ի նոյն կարգ-
հրեշտակաց վերամբառնան , 'ի տեղի ան-
կերոց հրեշտակաց : Եւ տացի նոյա (ա-
սէ մարգարէն) տեղի անուանի ա-
ռաւել քան զուստերաց • եւ զգրս
տերաց իմոց , եւ անուն յաւիտեանական
տաց նոցա , եւ մի՛ պակասեցին փոռքն :
Եւ այլ ԾԶ Ծ : Չայս աւետիս ունին բա-
նակք սուրբ ժողովոց , միաբանեալք
առաքինապէս վարուք » Յաճախ
ճառ ԻԳ :

Ասորք գրոց հաւատարիմ եւ ան-
սխալ մեկնիչ եկեղեցին է • ուրիշ ինչ
տեսակ մեկնութիւն որ Եկեղեցւոյ վար-
դապետութեան կհակառակի , միշտ մո-
լորութիւն է : Եկեղեցին ճանարգեր , մեղք
չհամարիր ամուսնութիւնը , այլ մանա-
ւանդ կ'յարգէ , եւ նոր օրինաց մէջ չը-
նորհաբեր խորհրդոց կարգը կ'դասէ՝ չը-
նութիւնն ու պոռնկութիւնն ալ իրա-
ւամբ կ'զատապարտէ ըստ Առաքելոյն ,
« Պատուական է ամուսնութիւն ամենե-
ւին , եւ սուրբ են անկողինք նոցա , բայց
զոռնա եւ զպոռնիկս դասի Աստուած » :
Երբ ԺԳ. 4. Այսու ամենայնիւ կուսու-
թիւնն իբրեւ հրեշտակային վիճակ ա-
ռաւել կ'պատուէ , ըստ այնմ 'ի թէ « Ի յա-
րութեան ոչ կանայս առնեն եւ ոչ ա-
րանց լինին , այլ իբրեւ զհրեշտակ Աս-
տուծոյ են » : Եւ ԺԲ. 3. Երկրորդ
կհաւատայ՝ որ ճշմարիտ կուսութիւնն
աստուածատուր պարգեւ է , ըստ բանի
Տեառն՝ թէ « Ոչ ամենեւին բաւական
են այգմբանի , այլ որոց տուեալ է » :
Երրորդ երանութեան արժանի կհամա-
րի , ըստ այնմ 'ի թէ « Երանելի եւս է ե-
թէ կացցէ ըստ խնամ 'խրատու » : Ուս-
տի յառաքելոց անտի ուսեալ իրաւամբ

եւ վայելչապէս օրինաւորեց՝ որ եկեղե-
ցւոյ բարձրաստիճան պաշտօնեայնորն ,
եւ մասնաւոր եպիսկոպոսներն ու հայ-
րապետները , զօր օրինակ պատրիարք եւ
կաթողիկոս , որ հոգւոց տեսչութեան
ընդհանուր հոգը վրանին առած են ,
կուսակրօն կամ ամուսնական զբաղմուն-
քէ հրաժարեալ անդամներէն ընտրէ ,
որպէս զի իրենց անստորիտ վարքով ի-
րենց խնամոց յանձնուած ժողովրդեան
բարի օրինակ ըլլան • անոնց աշխարհա-
կան ունայնութեանց չափազանց յօժա-
րութիւնը , զգայական անասնամիտ հեշ-
տասիրութիւնն ու անստալից մոլորութիւն
ներն յանդիմանելու եւ յողջախօսութիւն
յորդորելու կարող ըլլան : Իսկ անոնց հա-
մար՝ որ սրբազան խորհուրդները ժողո-
վրդեան մատակարարելու որոշուած ըլ-
լալով անոնց հետ անմիջական յարաբե-
րութիւն ունին , ներքին համարեցաւ ա-
մուսնացեալ եւ բարեգաշտութեամբ վկա-
յեալ անդամներէն ընտրել • այսու պայ-
մանաւ՝ որ ամուսնոյն մեռնելէն վերջը
կրկին անգամ չամուսնանայ :

Այս կանոնն է՝ որ Հայաստանեայց
Ս. Եկեղեցին պահէ ու կ'պահէ
միշտ 'ի սուրբ Լուսաւորչէն ուսեալ ,
սրբոյն Պօղոսի առ Տիմօթէոս գը-
րած այն հրահանգին համեմատ , յոր-
բում եպիսկոպոս եւ ասրկաւագ ձեռնա-
դրուելիք անձանց կ'պատուիրէ « անա-
րատ լինել » • այսինքն այս սուրբ պաշ-
տօններու պատկոցեալ առաքինութիւն
ներով զոր հոն մի ըստ մի թէ կ'թուէ ,
զարգարեալ ըլլալ , որոց առաջին եւ գլ-
խաւորը իբրեւ օրինակ ժողկալութեան ,
կհամարի « լինել միոյ կնոջ պը » : « Ե-
պիսկոպոս » բառով որ յունարէն կը-
նշանակէ տեսուչ , այցելու , դէտ , վե-
րակացու , այժմու սովորական նշանա-
կութեամբ քահանայապետութեան բար-
ձրագոյն աստիճանն ունեցողները հաս-

կրցունել չուղեր, այլ ժողովրդեան հետ
անմիջական յարաբերութիւն ունենալ
լույստակացեալ պաշտօնները, ինչպէս
են արդի երէցներն ու ծխատէր քա-
հանայններն, որոնք եպիսկոպոսին իշխա-
նութեան տակ փոխանորդաբար անոր
կողմանէ ժողովուրդը կհոլուեն: Ինչու
որ՝ թղթոյս գրուած ատեն Եփեսոսի
ընդհանուր տեսուչ, առաջնորդ, այ-
ցելուն կամ Եպիսկոպոսը Տիմոթէոս
ինքն ըլլալով, իւր կեցած քաղաքին՝ իր
ներկայութեան ուրիշ եպիսկոպոս ձեռ-
նադրելու հարկ չկար:

Երանելին Պօղոս՝ որ ամեն քրիստո-
նէից համար ալ իւր պէս անկին ըլլալ
կփափաքէր, այնպէս ըլլալ կխրատէր,
հարկ չէ ըսել, թէ եկեղեցական պաշ-
տօնէից համար նոյն փափաքն աւելի կը
կրէր. բայց դիտնալով՝ որ այս կատարե-
լութիւնն ամեն մարդու տրուած չէ՝ նե-
րելի համարի երիցութեան կամ սար-
կաւազութեան ընտրուած անձանց գո-
նէ միայն մէկ կնոջ հետ պսակուած ըլ-
լալը, (կինն ողջ եղեր չէ եղեր,) եւ ոչ
բազմակին կամ կնաթող, և կամ ամուս-
նոյն մեռնելէն վերջը կրկին ամուսնա-
ցեալ: «Միոյ կնոջ այր» այս կրնամք
հասկնալ. համազօր իմաստից Առաքե-
լոյն մեռն հրահանգին, որ ի ծագայու-
թիւն Աստուծոյն իրեալ այրի կանանց
համար նոյն Տիմոթէոսի կողմէ, «այրի
ընդ այրի տնայանիցի» որ չիցէ պաշ-
կաս ի վաթմաններէից, միոյ առն կին
լնալ»: Ս. Տիմ. Ե. Ե. Ողով կիմայուի
այնպիսի այրի՝ որ կենաց մէջ միայն մէկ
երկան կապուեր է. ըսել է թէ՛ երբեք
մեռնելէն, կամ որ եւ իցէ պատճառա-
ղատուելէն ետքը, ժուժկալութիւն
ուխտելով ուրիշին հետ չէ ամուսնացեր:

Գուցէ մէկն առարկէ թէ Առաքեալն
այս խօսքով նոյն ժամանակի մէջ քանի
մը երբեք մէկէն ունեցող այրիներ միայն կար-

գելու. և ոչ թէ՛ անոնք՝ որ մէկէն թողուե-
լով ուրիշն առեր, կամ մէկը մեռնելէն
վերջը վերստին ամուսնացեր են: Ոչ,
այդ մտքով իմնեալը սուրբ գրքին խօս-
քը յայտնի կամակորել է: Առաքեալը
«միոյ առն կին լնալ» ըսելով միանգա-
մայն կմերժէ թէ առջինը և թէ վերջին-
ները: Ամերժէ առաջինը. ինչու որ բազ-
մայրութիւնն հրէից և հեթանոսաց մէջ
ալ պղծութիւն համարուելով, այդպիսի
այրի անոնց մէջ ալ չէր գտնուէր, թող
թէ Քրիստոնէից մէջ Ամերժէ երկրորդը
ինչու որ պսակը քրիստոնէից մէջ անլու-
ծանելի ըլլալով, անհնարին էր՝ որ ամու-
սինք մէկմէկէ թողուելով ուրիշն առնէին.
և եթէ գտնուէին օրինադանցք, անոնք
ալ պոռնիկներու և շնացողներու կարգը
կհամարուէին: Ամերժէ՝ երրորդն ալ,
վասն զի ամուսինը մեռնելէն վերջը կր-
կին ամուսնացողք իբրեւ անթուժկալ
պարսաւելիք լլալով, Աստուծոյ ծառա-
լութեան նուիրուելու և այլոց՝ ժուժկա-
լութեան յարայոց ըլլալու յարմարութիւն
չունին: Ուրեմն «միոյ կնոջ այր» իմաս-
տից կողմանէ՝ «միոյ առն կին լնալ»
խօսքին հաւատարմօր ըլլալով, կնա-
նակէ այնպիսի այր՝ որ բոլոր կենաց մէջ
միայն մէկ կնոջ հետ ամուսնացեր է:

Յերաւի, ասկէց աւելի և ասոր հակա-
ռակ իմաստ մը չեմք կրնար հանել այս
ընտրանքներէն, և կ'ցաւիմք անոնց ար-
կարամտութեան վրայ՝ որ կկարծեն թէ
Առաքեալն հարկ կընէ Եպիսկոպոսաց
և սարկաւազաց հարկաւ կին մը և որ-
գէք ունենալու: Մեկնութեանս քաշ-
կոտուք ըլլալը կըլուի, նախ՝ որ հաս-
րակ ժողովրդականաց անդամ ժուժկա-
լութիւն պատուիրող, անկնութիւն փա-
փաքող, և անձամբ ալ չարցն վնասին
ընտրող հոգեկիր: Առաքեալը չէր
կրնար, չէր կամենար Նիկիոյից ի պաշ-
տօնէից, եւ մանաւանդ քարճը անպի-

ճանի տէր եղողաց վրայ ամուսնութեան ծանր բեռն ալ աւելցունել, որոց պայտօնն աւելի ապահով, եւ ընտանեկան հոգերէ ազատ ըլլալու պէտք ունի: **Երկրորդ՝** եկեղեցականաց համար միայն մէկ կին ունենալն առաւելութիւն մը չէ, երբ քրիստոնէից ընդհանրապէս արդիւրւած է մէկէն աւելին չունենալ: **Ուրեմն Առաքելոյն** խօսքը զիջում մը միայն կրնամք համարիլ, եւ ոչ թէ հարկ կամ պատուիրան մը: Ըսել է՝ որ փոքրագոյն բարին ընտրել է առ զԺուարութեան կամ պակասութեան մեծագու-նին:

Եկեղեցին՝ Քրիստոսի եւ Առաքելոյն ձանաւոր խօսքերէն, եւ գրուածներէն՝ **Կուսութիւնը** հրեշտակական վիճակ, եւ միայնակեցութիւնը փրկարար եւ Աստուածահաճոյ պաշտօնութիւն, եւ քրիստոնէական կենաց կատարելութիւնն խնայալով, առջի դարուն մէջ անգամ չատ մասնաւորնուէրներ ընծայեց Աստուծոյ երկրորդին վերջերը՝ դեռ երրորդը չըմտած, արանց համար մենագիտներ, կանանց համար ալ կուսանոցներ հաստատուած էին զանազան կողմեր, ուր բազմութիւ անձինք խմբովին կրօնաւորելով՝ մարմնական ցանկութեանց յապկութեւ համար խիստ եւ հանապազօրեայ սլահօք մարմիննին կճնչէին, եւ անդադար աղօթիւք իրենց անձին փրկութիւնն ու եկեղեցւոյ հաստատութիւնն ու անդորրութիւնը կմաղթէին: Այս տեսակ հաւատաւորներ էին **Գայիանէ**, եւ իւր սանը **որբուհին Հուսիսիմէ**, կոյսըն կայսերազուն եւ իրենց ընկերները, որ **Բիոկղիտիանոս** կայսեր երեսէն Հռոմէն հայաստան փախչելով **Տրդատայ** ձեռօք նահապետակուեցան: Ասանկ ապահով ապաստանարանի մը կըլլաւ վտանգի երջանիկ Հայրն մեր սուրբն **Գրիգոր** իւր սիրելի ամուսինն ու մատաղահասակ զա-

ւակը՝ երբ կամակեցութեամբ միմեանց ա-նորմէ հրաժարելով **Տրդատայ** քով ծառայելու գնաց: Կամ ճշմարիտը խօսելով հայոց ազգին առաքեալ եւ քահանայապետ ըլլալու հրահանգներն իւր անտանելի չարչարանաց մէջ սովբերու*:

Երկրորդ դարուն վերջերն այս հաւատքն ունէր եկեղեցին, որուն կեդրոն կըընամք համարիլ փոքրն **Ասիա** կամ ապիական **Յունաստանը**, ուր անձամբ քարոզեցին **Պետրոս**, **Յովհաննէս**, **Պօղոս**, **Բագնաբաս**, **Դիդա**, **Տիմոթէոս**: Հոն երկար ատեն հովուութիւն ըրին ասոնց աշակերտներէն **Ինդնատիոս** աստուածազգեաց, եւ **Պօղիկարսոս****: Աստի մեղմէ քաւելի հմուտ էր Աստուածաշունչ **Ս. գրոյ**: մանաւանդ աւետարանին, մեզնէ շատ եւ շատ աւելի կրնար հասկնալ նոր կտակարանի լեզուն, ինչու որ գրութեան ժամանակին մերձաւոր ըլլալէն զատ՝ բնագիրն ալ իր լեզուովը գրուած էր: Ըսել կուզեմ՝ որ եթէ

*Բայց յարգունա հասակի հասեալ մանկանն (**Գրիգորի**) փեսայացուցանէ հաւատացեալ ոմն այր, որում անուն էր **Գաւիթ**: Ի դուռտըր իւր մարիամ, որ յետ երից ամաց երկուց որդւոց լինելոյ՝ ի կամաց երկոցունց մեկնեալ ի միմեանց զատչին: Մարիամ մանկաւն կրտսերաւ ի վստա կանանց անկեալ կրօնաւորի: որոյ յարգունա հասեալ զհետ ընթանայ միայնաւորի մի՝ որոյ անունն էր **Նիկիտաքոս**, եւ նա առաքէ յանապատ: Իսկ քնդրանիկն առ դայեկաց մնացեալ, որ աշխարհավարեալ ամուսնացաւ: Բայց հայրն նոցին **Գրիգոր** անցեալ գնաց առ Տրդատ զհայրենեացն հատուցանել պարտիւ, կամ որպէս պարտ է ասել ճշմարտութեամբ, զառաքելութեանն վիճակ մերոյ աշխարհիս եւ զքահանայութեանն հանդերձ մարտիրոսութեամբն վարժելով: Եւ Ի երբ Բ. Ժըն. 2:

**Իդնատիոս Անտիոք քաղաքի Եպիսկոպոս էր, եւ Պօղիկարսոս Զմիւռնիոյ:

տառն եւ վից դարու կէս առաջ Ասիական Յունաստանն չկրցաւ հասկնալ աւետարանի լեզուն, մետաղաց դարուց մարդիկ սրչտի հմուտ եւ խնամուէն արքան անհնար է որ հասկնան:

Ահա առիկ այս լեզուով այս վարդապետութեամբ վարժեցաւ Ս Լուսաւորիչ Կեսարիա քաղաքը*, այն վարդապետութիւնն աւանդեց Հայաստանեայց Եջեղեղոյ, եւ նոյնը անընդհատ շարունակութեամբ վարդապետեցին, եւ պահեցին իւր որդիքն ու թոռունքը եւ անոնց յաջորդող երանելի Հայրապետները մինչև արդի սրբապան Կաթողիկոսը: Ըսածնիս հաստատելու համար բաւական է քննել, թէ Տրդատինչո՞ւ համար Լուսաւորչէն զԱրիստակէս կրտսեր որդին կինդքէ իրեն յաջորդ ձեռնադրել, եւ ոչ զՎրթանէս երեցը, որ քաղաքականութեան միջաւելի եփուէ էր: — Անոր համար՝ որ Արիստակէս կուսակրօն էր, եւ ի մանկութենէ ա ըստ Աստուածապաշտ ժառայութեան սնեալ էր, . . . եւ ամենայն փորձութեանց ի

վերայ հասելոց կամայական քաջութեամբ տարեալ եւ նովխմբ լուսաւորեալ եւ արցածապեալ, եւ ժանօթական եւ հաճոյ եղեալ առաջի Աստուծոյ եւ մարդկան* : Ի՞նչպէս նոյն երանելին Տրդատ կհամարձակի Սրբոյն Վրթանէսի երեց որդին մանկահասակն Գրիգորիս Աղուանից եպիսկոպոս ձեռնադրել տալ, — անոր համար որ ուրիշ առաքինութիւններէն ի զատ կուսութեամբ իւր հօրմէն ու պապէն դերազանց էր: Չէր խաբուած երանելին Տրդատ, ինչու որ ըստ խորհնացւոյն՝ Մանուէն Գրիգորիս իւր տեսչութեան երկիրն երթալով ինէր օրինակ բարի հայրենականօքն վարելով առաքինութեամբ, այլ կուսութեամբ դեր ի վերայ քան զհարսն: Իբրք Գրիգ. 3: Կուսակրօն էին նաեւ Գրիգորիս երրորդ՝ եւ նորին կրտսեր եղբայր Ս Ներսէս Շնորհալի**:

Շարունակելի:

*Որքի Պարթևին՝ որ ի կողմանս Յունաց վարժեաց, անանէր եւ ուսանէր ի Կեսարիա Կապադովկացւոց քաղաքին, . . . ուսնալ եւս «էր» զԱրիստատակն զպղտութեան հանգամանս, եւ ընտանի եղեալ զրոյց Աստուծոյ, եւ կրթեալ յերկրւոյ տեսուն, որոյ անուն ճանաչիւր Գրիգորիոս: Ագա Երես 42

*Ագաթանդեգոս, Երես 342:

**Քեսարդիք էին մեծին Գրիգորի վկայասիրի, եւ ի տղայութեան անոր ձեռօք կըրթուած: բայց ուսմունքնին աւարտեցին Ստեփաննոս իմաստուն եւ առաքինի վարդապետին քով, յանձնարարութեամբ Բարսղի Կաթողիկոսի, եւ վերջը մէկ մէկու ետեւէ հայրապետութեան յաջորդեցին Ռուբինեանց ժառանգել:

ՀՐԱԺԵՇՏ ԱՐԱԳԼԻ

— Մնաք բարեալ՝

Չորք եւ Հովիտք, լերինք եւ բլուրք անձկութեան:

Մնաք բարեալ՝

Աստիճական իմ վեհ սերունդ մարդկութեան:

Կրհնուանամ ահա զրկացդ հիւրընկալ

Դառնալ ձմրան բնակութիւնս, ու երբոր

Ամբան բացուին դռներն ուրախ և զուարթ
 Գամ վերստին ձեզ աւետել շրջան նոր .
 Պանդուխտ եմ ես օտար երկիր թափառող ,
 Չունիմ ոչ տուն , ոչ բոյն , ոչ կոյք հաստատուն ,
 Հալածական դառն հիւսիսի հովերէն՝
 Շրջիմ թէ ո՛ւր սրտիս գտնեմ վայր սիրուն .
 Ապրին՝ որոնք օտարութեանս ցաւագին
 Կարեկցելով զիս կընդունեն բարեպէս .
 Ապրին՝ որոնք տխուր սրտիս հառաչանք
 Սփոփելով զիս կաղաան հոգ երէս .
 Մնացէք ողջամբ , ահա մեկնիմ ես ձեզմէ ,
 Օտար երկիր ձեզ անծանօթ ես կ'երթամ
 Կանգնել ըզրոյն իմ անհաստատ : ու գտնան
 Ձեզ ընկերել ես կըլառնամ միւսանդամ ,
 — Գնացեա բարեաւ , յաջողութիւն կըմաղթեմ
 Քեզ արագիւ ռմբան ընկեր հարազատ .
 Բայց մի՛ մոռնար զոգջոյն որդւոյս տարագիր
 Տանել փութով գէպ յարեւելս Այրարատ :
 Ձե՛ս մի գիտեր դու՝ պանդխտիս բարեկամ ,
 Որ հոն մայր մը , խեղճ մայր մ'ունիմ աճկայրեաց ,
 Լայ և ողբայ բոլոր օրերն իր-կեանքին ,
 Արօտս աչքին , հառաչք սրտէն չեն դադրած :
 Գուցէ երբեմն տեսար զանի հոյակապ
 Փառօք պատուովք պծնեալ ի գեղ շողջողուն .
 Հայաստանն էր նա խանձարուրք դիւցազանց ,
 Հայրենիք էր նա թագակրաց քաջադուն :
 Այլ տես , դիմրգ աւերակաց իւր նշխարք
 Որչեն եղեր բուռց տխուր խմբերու ,
 Եւ հեռաւոր լեռանց խուռք ամփափայք
 Արձագանդ տան նոցա վայելցն ահարկու :
 Գնա՛ գտի՛ր անուշիկ մայրս հայաստան ,
 Ծարաւ շրթանցս սուրբ հախոյրներն նմա տուր ,
 Պատմէ՛ իրեն , թէ քու որդիդ սիրատուն
 Ձէ՛քեղ մուցած , օր մը վշտացդ առնէ՛ դիւր :

ՆԻԿԱՆՈՎՐ Բ. ԻԲՈՒԻԿՃԵԱՆՅ

ԱՒԵՏԱԲԵՐԻՆ ՆԱՄԱԿԱԳՐԻՆ ԴԷՄ

Շարունակութիւն եւ Վերջ :

Եթէ աշխարհի մէջ չԲրիստոս ընդունելով եւ անոր անուան ճշմարտութեամբ հաւատարմով Աստուծոյ ծնանելու եւ Աստուած — որդիներ ըլլալու եւ մնալու իշխանութիւն չունիմք : Ի՞նչ պէս կհասկնայ ուրեմն « Եւ նոցա իշխանութիւն որդիս Աստուծոյ լինելքաւերը, բողոքական ծեղարանութիւն այս պարզ բառերուն մէջ չկրնար մտնել կիարծնմ ու առանց այլաբանական իմաստի պիտի հաւատայ՝ թէ մարդիկ Աստուած — որդիներ ըլլալու իշխանութիւն ունին, եթէ իշխանութիւն ունին հաւատովք եւ ճշմարտութեամբ Աստուծոյ որդիքներ ըլլալու, նոյն հաւատքը եւ ճշմարտութիւնը արհամարհելու վատութեամբ ստատն — որդիներ ալ եղած ու մնացած չիմն, (թերեւս ինք զինք չտեսներ), եթէ մարդկային անձնիշխան աղատութեամբ հրեշտակ կամ դէւ ըլլալու պայմանները անհնար կլծուէ, դուրս անոր համար է որ հրեշտակ ըլլալիք չունի, ոչ այս եւ ոչ հանդերձեալ աշխարհին մէջ :

Ճշմարիտ եկեղեցին յանուն սմեւնասուրբ երոտրդութեան անունով եղած մկրտութիւնը թէ եւ հերետիկոսի ձեռօք ալ եղած ըլլայ՝ կրնգունի իրական խորհուրդ հոգեւոր վերածնութեան, միայն թէ ըստ գիտաւորութեան ուղղափառ եկեղեցւոյ կատարուած ըլլայ եթէ սուրբ գրոց համաձայն եղած վաւերական է եւ ոչ մաշտոցին, ի՞նչ պէս վաւերական կրնայ ըլլալ վերածնութեան խորհուրդ չընդունող կարծեալ պաշտօնէին ձեռօք եղած մկրտութիւնը :

Վերածնութիւնը չընդունիր առարկունիս՝ պատճառ բերելով թէ յաստուծոյ ծնածը մեղք չգործեր, թող ցուցնէ ուրեմն յաստուծոյ ծնեալ անմեղ մը՝ մարդէ հանելով եւ թէ « յաստուծոյ » բառերուն յոգնակի ձեռքն համեմատ շատ մը մարդիկ պէտք կըլլան, թող յիշէ նաեւ բուն այս խօսքն ըսող աւետարանիչ առաքելոյն՝ ընդհանրական առաքել լին թող ծոյն առաջին գլուխ 8. համարը . « Եթէ ասիցեմք, թէ մեղս ինչ մեք ոչ ոքիմք, զանձինս խաբեմք, եւ ճշմարտութիւն ՚ի մեզ ոչ գոյ » : Ահաւասիկ վերածնութեան շնորհօք յԱստուծոյ ծնեալ առաքեալ մը՝ որ կժխաւէ աշխարհի մէջ առանց իր անձին բացառութեան անմեղաշխան կենաց հնարաւորութիւնը :

Յիշատի նոյն առաքեալը դարձեալ նոյն թղթոյն վերջին գլխոյն 48. համարին մէջ կըրոցէ, « Ամենայն որ յԱստուծոյ է ծնեալ՝ ոչ մեղանչէ », եւ առաքելունիս ասկէց առնելով կըսէ թէ « Աստուծոյ ծնածը մեղք չգործեր », բայց չդիտեր թէ ի՞նչ պայմանաւ, թերեւս չհասկնար նոյն խօսքին անմիջապէս կցորդ եղածն ալ թէ « Այս որ յԱստուծոյն է ծնեալ՝ պահէ զանձն, եւ չարն առ նա ոչ մերձենայ » : « Աստուծոյ ծնածը չկրնար մեղանչել » չըսեր առաքեալը, հապա չմեղանչէր՝ ինք զինք պահելով՝ եւ չարին իրեն մերձեցալու առիթ չտալով : « Որ հողւովն Աստուծոյ վարին՝ նոքա են որդիք Աստուծոյ » կըսէ Պօղոս, որով կուզէ ըսել թէ բոլոր անոնք՝ որ յաւուրն վերկուեն (՚ի մեղաց ՚ի ձեռն մկրտութեան) հոգւոյն Աստուծոյ կնիքն ընդունած են, Աստուծոյ որդիներ են, բայց Աստուծոյ

Յիշատի նոյն առաքեալը դարձեալ նոյն թղթոյն վերջին գլխոյն 48. համարին մէջ կըրոցէ, « Ամենայն որ յԱստուծոյ է ծնեալ՝ ոչ մեղանչէ », եւ առաքելունիս ասկէց առնելով կըսէ թէ « Աստուծոյ ծնածը մեղք չգործեր », բայց չդիտեր թէ ի՞նչ պայմանաւ, թերեւս չհասկնար նոյն խօսքին անմիջապէս կցորդ եղածն ալ թէ « Այս որ յԱստուծոյն է ծնեալ՝ պահէ զանձն, եւ չարն առ նա ոչ մերձենայ » : « Աստուծոյ ծնածը չկրնար մեղանչել » չըսեր առաքեալը, հապա չմեղանչէր՝ ինք զինք պահելով՝ եւ չարին իրեն մերձեցալու առիթ չտալով : « Որ հողւովն Աստուծոյ վարին՝ նոքա են որդիք Աստուծոյ » կըսէ Պօղոս, որով կուզէ ըսել թէ բոլոր անոնք՝ որ յաւուրն վերկուեն (՚ի մեղաց ՚ի ձեռն մկրտութեան) հոգւոյն Աստուծոյ կնիքն ընդունած են, Աստուծոյ որդիներ են, բայց Աստուծոյ

ծոյ որդիութեան մէջ անոնք միայն կը մնան՝ որոնք որ հոգւոյն Աստուծոյ առաջնորդութեամբ կըլաւին։ Եթէ յԱստուծոյ ծնեալները չեն կրնար մեղանշել վայրապար կգրէ ուրեմն Պօղոս դարձեալ Եփեսացիներուն, «Մի արտմեցուցանէք Աստուծոյ սուրբ հոգին՝ որով կնքուեցաք փրկութեան օրը»։

Սխալական մարդոց աւանդութիւն ներն ընդունելու կամ չընդունելու ազատ սկզբունքով, ուղէ սուրբ Օգոստինոս կ'իշէ, ուղէ չ'իշէր, ուղէ՝ չէ՛ թէ միայն վճիռն, այլ եւ բարեխօսութիւնն ալ կընդունի, ուղէ չընդունիր, թէ եւ իր խելքովը անոր վճռոյն հետ բարեխօսութիւնն ալ ընդունելու մենք ազատ չըլլամք։

Սրբոյն Օգոստինոսի վճիռը մեր դէմ կ'ընէ ըսելով, «Ասանկ վճիռ մը չըլած աղէկ կընէր եթէ առաջ աղէկ մը խորհէր։ Դոնէ սրբոյն Օգոստինոս այս խօսքին վրայ. «կրկին մըրտել զայր հերետիկոս որոյ առեալ իցէ զայս կնիք սրբոյ երրորդութեան՝ զոր աւանդէ Գրիգորիոս վարդապետութիւն մեզք է ամենայն իրօք, խի կրկին մըրտել զուղղափառն անհնարին ապրիստութիւն է»։

Սակայն դիտէ՛ եւ կընդունի՛ արդեօք Օգոստինոսի ընդունած քրիստոնէական վարդապետութիւնը՝ որոյ աւանդութեան համաձայն պիտի ըլլայ սուրբ երրորդութեան կնիքը։ Օգոստինոսի հետ մենք ալ եւ բոլոր ճշմարիտ եկեղեցին Աստուծոյ կ'ստատովանիմք թէ կնիքը հոգեւոր վերածնութեան շնորհքն է, որով մկրտութեան ատեն ՚ի մեղաց փրկուելով՝ ՚ի հոգւոյն սրբոյ կնիքովմք ըստ առաքելոյն, «մի արտմեցուցանէք զհոգին սուրբ Աստուծոյ՝ որով կնքեցարուք յաւուրն փրկութեան»։ Կընդունի՛ այս աեաակ կնիք մը մեր առարկուն, եթէ կնդունի, ինչո՞ւ վերստին ծնունդը կ'փախէ, եւ Օ

գոստինոսի խոստովանած կնիքը մէջ կըւերէ։

«Աղգային՝ եկեղեցին կռատուն է կաղազակեն» ըսելուս դէմ՝ կ'ընէ թէ՛ «Մենք այդ ոճով խօսուիլը կ'փախաքիմք որ չըլլայ»։ Ուրիշ առաձնական ոճ մը ունի թերեւս ինք իւր մեղքին մէջ մեր եկեղեցոյն դէմ խօսելու. եւ զայն առանց հրապարակելու հանելու գաղտնի կցուէ իւր հետեւողներու մարին մէջ. բայց հոգ չէ, մենք մեր եկեղեցոյն դէմ յարձակողներուն վրայ սրբ. բոյն Ստեփաննոսի աղօթքը կ'կարդամք։

Իրաւունք չտար իւր՝ միտքը դրած ոճոյն հակառակ խօսելու. բայց կապաւ պանէ կերպով մը ալ ըսելով թէ՛ «Եթէ Յոյսն խմբագիրը Արմաշու մէջ լսած է առանկ քարոզութիւն՝ դուցէ այդ խօսքն ընուղը Վանք գացող ուխտաւորներուն գործքերը եւ ստեղծի անկարգութիւնները տեսնելով եւ Այս Մարիա Գին պատկերին առջեւ մատուցուած աղօթքները եւ աղաչանքները եւ զարմանալի խնդրուածքները լսելով ըսած ըլլայ»։

Մենք Արմաշու մէջ իւր ըսած քարոզութիւնը «լսած չեմք. եւ Վանքի Ուխտաւորներուն Ս Աստուածածնի Մօրն Գթութեան և Դնորհաց ըսքանչեւ ազօրծ Պատկերի առջև մատուցուած Աղօթքները եթէ բողբաղանի մը համար կռապաշտական ձեւ մը ունենան. մեզի համար միշտ բարեպաշտական եւ Աստուածահաճոյ են. բայց տըկարամտաց և խել մը անկիրթ մարդոց վրայ տեսնուած անկարգութիւնները ոչ Աստուծոյ տանն եւ ոչ Լուսաւորչական Ս Արօնի հետ բնաւ վերաբերութիւն չունին. և այս պատճառաւ ալ Եկեղեցոյն բեմէն սլէտք եղած խրատ և յորդոր և ուրիշ կերպ զգուշութիւններ ալ միշտ եղած են ու կըլլան. թէ եւ ցարդ անհետացուներու չափ ալ բուռական եղած չըլլան։

Ուստի թող իրաւունք չտայ և ոչ իսկ մէկ տեղւոյնը Լուսաւորչական Եկեղեցին կուստուն անուանելու . վասն զի եթէ բողոքականութեան յարող մոլորեալ եզրարց զգաստութեան համար նոյն Եկեղեցւոյն մէջ մատուցուած Բարեպաշտ Լուսաւորչականաց սրտահառաչ աղաչանքներուն տեղեակ ըլլայ, Հեղին՝ Աննայի դէմ ունեցած վարմունքը բռնելով թերեւս գինով ալ պիտի կարծէ չափազանց ջնքմանողները :

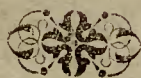
Հաւատա՛, և երանի՛ թէ հաւատաւ յիբ թէ մեր Եկեղեցւոյն՝ ուրիշներու համար աղօթելու բարերար սկզբունքով կաղօթէ, կիսափաքի և կը քարոզէ թէ բողոքականութիւնը իւր հերետիկոսական ցնորարանութիւններով մինչև հիմայ Եկեղեցւոյ մէջ երեւան ելած մեղորութեանց պէս անյիշատակ և անհետ մոռացութեան անդուդները պիտի դանդաղ տակաւ առ տակաւ . Մանասկան Ս. Աւանդութիւնները հաւատարմութեամբ պիտի պահուին, և բողոքականութիւնը վերնայ՝ ոչ թէ » բողոք եղած բաները վերնալով « . այլ բողոքարկուաց սրտի մէջ այս ճշմարտութիւնը ծագելով թէ Ս. Ճշմարտա՛ Առաքելական՝ Կաթողիկէ՛ և Մի՛ Եկեղեցւոյն դէմ բողոք չը կրնար ըլլալ :

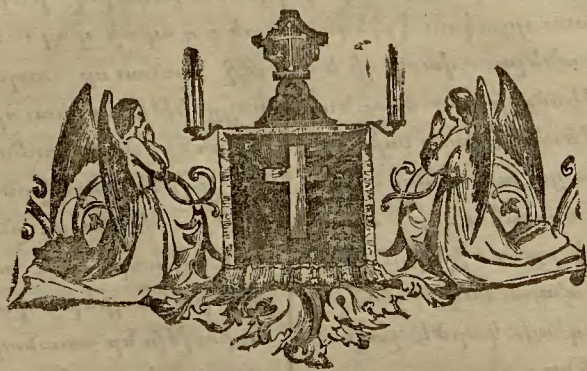
Այսէ մեր Եկեղեցւոյն Աստուածային Ռիւսը և փափաքը զոր օր ըստ օրէ վայելելու փրկաւէտ Յոյսը երբեք չպիտի ամուշեցունէ զմեզ . բայց ոչ այնչափ ալ կուրախանանք մինչև նոյն ուրախութիւնը երկնաւոր ըլլալու սահմանէն նուազեցունենք, այլ այնչափ մը որ առարկունիս իւր մալար սկզբանց մէջ հաստատուելու չափ նմաններ ունենայէ

յուսահատելով բարձի վրայ խորդալու տեղ դարձի գայ, և դարձելոց թուոյն մէջ նշանաւոր ապաշխարող մը ըլլայ . բայց եթէ երկրաւոր որ և է նկատմունք մը զի, քը իւր կամակորութեան մէջ պիտի շողմէ, կաշկանդէ թմրեցնէ, և առանց արթննալու քնայնէ, թող մեկդի դնէ աշխարհք՝ և անոր մէջ հոգեկորոյս շահերով ապրելու փափաքը, այս երկնաւոր արկութիւնը ստանալու համար եթէ յաւացոյցի կսպասէ ահաւասիկ հետեւեալը :

Անցեալ օրեր Միկովիդա էինք, ուր հինգ հոգիէ բաղկացեալ ամբողջ ընտանեաց մը ինքնադրոյնը վերադարձին ուխտը լսելու . և բողոքականաց ապօրինաւոր ձեւովն անդամ դէռ անկնուք մնացեալ երեք չափահաս՝ մէկ տասնչորս տարեկան էգ՝ և երկու՝ տասներկու և տասն տարեկան արու զաւակներու վրայ մը կրտսրութեան սուրբ խորհուրդը Հանգիստապէս կատարելու երջանկութիւնն ունեցանք . Ես կ'ընդեմ թէ բողոքները լրջուելով Բողոքականութիւնը վերնալու տեղ, բողոքողները պիտի լռեն, ճշմարտութեան համոզուին և մոլորութեան մէջ ըլլալին պիտի իմանան առարկունիս կ'ընդէ ասոր հակառակը, բայց արդեանց վկայութեան՝ որ կ'սկին նպաստաւոր ըլլալը՝ իրմէ դատ ամէն խելք ունեցողներ դիտեն . Կաղօթեմ որ ինք ալ » երթ Յաւագանն Սելովմոյ « Մը խիթարիչ Վարդապետութեան դէմ անձնական արամարանութիւն գործածելու տեղ՝ ջերմեւանդութեամբ հրնազանդելու կամք և իւր ընթացից հանդերձեալ փտանդը տեսնելու չափ Լուսաւորեալ միտք ունենայ :

Խ. Վ. Գ. Ս.

ՀԱՆԳԻՍ

ԱՌԱՔԱՆԱԾՆՈՐ Հ. Տ. ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ Ս. ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՍՈՍԻ

ՄԱՂԱՔԵԱՆՑ

ԴԵՐԱՊՈՍԻՒՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻ Զ. Ս. ԱՍՏՈՒԱՆԱԾՆԻ ՎԱՆԱՅ

ԵՒ ՀՈԳԵՇՆՈՐԸ ՎԵՐԱՏԵՍՁԻ ՎԻՃԱԿԻՍ

ՆԻԿՈՄԻԴԵԱՆ

Քօրերա ըստած համոճարակ տխտին՝ այսօրերս Նիկոմիդեայ եւ աւոր շրջակայ գիւղօրէից մէջ ըրած հարուածներուն սաստկութիւնը, ամբողջ Նիկոմիդեայ թեմական Աղղայինք ալ ՚ի սուգ եւ ՚ի տրամաթիւն համակեց, ոչ անչափ ճարակման սաստկութեամբ՝ որչափ այնպիսի Աստուածարեալ եւ քաջ հովուի մը կենաց արեւը խափանեալն, որուն զգօն Հովութեան բարեխիմի չորհրներն առ Աստուած գոհութեամբ ամբողջ Աղղն ալ վայելած էր:

Վիճակիս եւ մանաւանդ մեր միադանութեան այս յաւալի կորուստը անցեալ ամսոյ 24 ին ցորեկուան ժամը իննին տեղի ունեցաւ Պարտիզակի մէջ. մինչ Առաքելագատիւ Հ. Տ. ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ Մաղաքեանց Սրբազան Արքեպիսկոպոս Հոգեհօրհ Հայրն մեր Երանելի իւր բազմամեայ վաստակոյ փոխարէն անմահ սրտին ընդունելու համար յերկինս վերաչուեց:

Վստանգաւոր տխտին Հանգուցեղոյս վրայ ըրած ազդեցութիւնն առջի բերան թեթեւ ըլլալով, փոխանցէ՛ց երկու օր յառաջ, այսինքն վերա-

վրաման ութօրեկից կիւրակէն՝ ժողովրդեան քանի մը խորատ խօսիլն արդիւյնու չափ վրանդաւոր չէ կարծուէր։ Այս ատենարանութիւնն յորում մարդկային կենաց ունայնութիւնն և աշխարհի փորձութիւնները նկարագրելով ժողովուրդն յապաշխարութիւն և հաշտուիլ ընդ Աստուծոյ կը յորդորէր, գրեթէ ինքզինք ալ մոռցած մէկուկէս կամ երկու ժամու չափ ճառելու միջոցին ժողովրդեան հոգևոր սովն յոգեցնելու վստիաքով յափշտակուած կը բքտնի կը պաղծ ու բան մը չգդար, բայց եկեղեցիէն դուրս ելլէին քիչ միջոց անցնելով տխար կսկիս աստիութեամբ և վերջապէս ամեն կարելի դարման երբեք չօգտելով իւր առաքինի և մեծապատու հոգին։ Աստուծոյ, եւ սրբաատուն մարմինն հասարակաց մօր կաւանդէ ի հասակի երբ 63 ամաց։

Նրանք չէին հասցուցեալն Ատափաղար քաղաքի Մաղաբեանց Աղնու-
կան ցեղէն բարդի վարուք և պարկեշտ Քաղաքավարութեամբ նշանաւոր
Տ . Յովհաննէս ընտիր քահանայի որդին էր , և իւր պատանեկութեան
իւր անձը Ս . Աստուածածնի որդեգիր ընծայելով Ս . ուխտիս միաբա-
նած առ ոտոնախորդ լուսահագլէ՛Տ Տ . Ստեփաննոս Ս . Արք եպիսկոպոս
աղաւնի կոչեցելոյ կ'դատախարակուի , և 'ի քսան և ութ ամ կենաց հասակի
'ի նմանէ սարկաւազ և վարդապետ կրճեռնադրի :

Իւր կենաց անսոգիւտ քաղաքավարութեամբն ամենեցուն պատկառե-
լի էր . նախորդ Լուսահոգւոյն Առաջնորդութեան ատեն քսան և ինն
տարւոյ չափ թէ՛ վանքը և թէ՛ վիճակը առաջին կարգի ժիր և քարգիւ-
նաւոր գործունէութիւն ունէր , նորա փոխմանէն և Մատթէոս Սրբազան
Կաթմաղիկոսի յԱռաջնորդութենէ հրաժարմանէ վերջը քանի մը տարի
Պատրիարքական Փոխանորդութեան Պաշտօն վարեց , թախանձանօք ժո-
ղովրդեան և միաբանութեան Առաջնորդ ընտրուեցաւ . Առաջնորդու-
թեան երրորդ տարին եպիսկոպոսութեան Սրբազան աստիճանին արժանապէս
բարձրացաւ , երկու տարի և աւելի ևս Ազգին անկերպարան վիճակին մէջ
Պ . Տեղապահութեան զգուշաւոր պաշտօնը խոհեմութեամբ և համբերու-
թեամբ վարեց , և իւր անձնուրաց և հաւատարիմ ծառայութեան 'ի վարձ
Բեր կարգի մէճիտիէ կայսերական պատուանշանին արժանացաւ ,

Ս. Վանքիա եկեղեցւոյն շինուածքին վտանգաւոր և կործանման մօտ վիճակը անհանդիստ ըլլած ըլլալով զերանելոյն աշխատանքո սիրար, տեղադրահովութենէ վերադարձէն քիչ ժամանակ անցնելով ստիպուեցաւ քակել տալ բայց շինելու ձեռնարկութիւնն ընելու պատրաստ վիճակի մէջ իւր մահկանայան աւարտեց :

Ս. յաղիսի առաքինի և բազմապատասխան Հօր մը բնական և հեղական
 Հնորհրները լի ու լի վայելած ատեննիս՝ ներին Ուսումնասիրական եռանդ-
 դեամբ՝ Ս Վ. անքիս մէջ հաստատաւոր խորագրով թիւնն ու խմբագրու-
 թիւնն անբեք չէր կրնար մտածել անկախօք թշուառութեան տխուր

դի պուլածը . այլերկայն տարիներով կը յուսոյր նորա հայրական հովանոյն ներքե յառաջագիմութեան մեծ և ազատ քայլեր ունենալու : Սակայն կենաց և մահու տէր՝ Բարեգութն Ստուած հերիք սեպելով իւր առաքինական աշխատութիւններն՝ վերակոչեց զայն երանելեաց անմահ դասակարգը , և զմեզ թողուց անհայր և անհովիւ 'ի յերկրի :

Իրաւունք ունինք մեր այս թշուառութիւնն ողբալու , և պիտի արդարանան անշուշտ մեր այս արտասուէքները . յաջորդ թիւերէն մեկուն մէջ խմբագրուելիք կենսագրութեամբ՝ յորում՝ ճշգրիտ պիտի նկարագրեմք Հանդուցելոյն ամեն տեսակ կատարելութեան աղնուական ձիրքերն և բարեմասնութիւններն :

Ստուած՝ որ իւր արդարութեան վերմատենին մէջ առաքինի վաստակաւորաց աշխատութիւնները պսակելու արդար կշիռն ունի , Օրհնեալ Յաւիտեան :

Քօլերայի ճարակութիւն հիկոմիդեոյ մէջ ողորմութեամբն առաջացող զրեթէ ոչինչ էր . ըստ որում բուն մեղացիներէն ամուսան մէջ այս հիկոմիդութեամբ մեռնողներուն թիւը հազիւ 43 կամ 20 ելաւ : Պարտիզսիի և Սարգիսի մէջ ալ զրեթէ ոչինչ էր . բայց զՔրիստոսոս ցառօք սրտի կըլսեմք՝ որ Քիւստանի և Տեօնիկի մէջ սոսկապէս հարուածներ տուեր է , որուն ամենին պատճառը դիւղացւոյ երկշատութիւնն և յուսե-

լեաց անզուշտաւն է եղեր : Հիմայ քօլերայի հիւանդութիւնը բոլորովին անհետացած է գրեթէ նիկոմիդեոյ մէջէն և շրջակայներէն , իսկ Արմաշու և Խափալու մէջ երբեք մնած չէ : Ատափաղարու մէջ ուր խիստ թեթեւ էր , հիմայ բոլորովին անհետացեր է : Բայց խահամութիւնը տակաւին կերակուրներէ և ցուրտ և ջերմ օդերու տանն միշտ զգուշութիւն ընել կպահանջէ :

ՊԱՅՄԱՆՔ ԸՆԿՆԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՅՈՅՍԸ կ'ընտարակուի ամեն ամսոյ սկիզբն 24 երևա քառաձայլ զրիւք
Տարեկան զինն է առանց ծախուց ճանապարհի եւ ԿԱՆԻՍի հասուցանելի
երեսուն դանկան :

Ստորագրութիւնք Յղատաւի սկիզբէն կոկսին :

Միայն մէկ ամսատեղին զինը 5 զուրուշ :

ԳՈՐԾԱԿԱԼՔ

ԻՊՈՍԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ. Պ. Յովնէի Գափափեան Գրախճատ 'ի Մանուտ յաշար :

Ի ԶՄԻՌՆԻԱ. Հայրապետ աղայ Շահէքիւն :

Ի ԿԱՐԻՆ ՆԻ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՄՆ. Յովնանէս աղայ Տ. Սարգսեան Տարօնցի :

Ի ՆԻԿՈՄԻԴԱ ՆԻ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՄՆ. Մ. Յակոբ աղայ Ս. Խաղէզ Գատաղարեանց :

ՅԱՏԱԲԱԶԱՐ ՆԻ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՄՆ. Մ. Տարութիւն աղայ Տայէրեան :

Ի ԿՈՂՄԱՆՍ ԿԵՅՂԷՅԻ. Յակոբ Գատուելի Պէլլէրեանց :

Ի ՊԵՏԻԶԱԿ. Մանուի Մկրտիչ աղայ Տ. Յակոբեան :

Ի ՄԵՆ ՆՈՐ ԳԻՐԴ ՆԻ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՄՆ. Ստեփան աղայ Պալթայեան :

ՆԱՄԱՆ ԿԱՄ ԹՅՈՂՈՒՄԵ ՈՒՂԱՆԼԻ Է ՀԵՏԵՒԾԱԼ ՀԱՍՑԵԻԻ

Առ

... Խմբագիր եւ Տնօրէն Միաբանութիւն արեւչու Տ. Ս. Աստու
ժածնի վանայ Ի Տպարանն :